

חוברת

דף השבוע

מסכת נדרים חוברת י' דף לח

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

ויש בה חמשה חלקים:

- א **עזר ללימוד הר"ן** - להדגיש החלק שבדברי הר"ן שהם פירוש על הגמ'.
- ב **קושיות פשוטות** - ליישב קושיות פשוטות אשר יתקשה בהם הלומד.
- ג **עומק הדף** - להעמיק קצת בגמ' ובפירוש הר"ן על פי גדולי המפרשים.
- ד **הלכות הדף** - נידונים חשובים בהלכה היוצאים מלימוד הגמ'.
- ה **סוגיית הדף** - בכל דף נערכה סוגיא שלימה אחת עם העתקת מראי מקומות.

לח א מ"י פ"ו מה' נדרים
ה' ה' סמך לאין רמז טו"ע
י"ד סמך רמז טע"ג:
לח ב ב מ"י ש' ה' ח' סמך
ש' טו"ע י"ד סמך רמז
טע"ג:
לח ד ה' מ"י ש' ה' י' סמך
ש' טו"ע י"ד סמך רמז
טע"ג:
לח ו מ"י ש' ה' י' סמך
ש' טו"ע י"ד סמך רמז
טע"ג:
לח ז מ"י ש' ה' י' סמך
ש' טו"ע י"ד סמך רמז
טע"ג:

תוספות

תרי מופי שפחה לשמש.
דס"ד דאורי' קטנה שנייה על
ידו ואת אמת דמותר להשיא
בחו"ה שפחה דאסור.
בבתי בוגרת דמותרת.
וקמ"ל אף על גב שזנא מוכר
עמה ומשיא עצה לה להנשא
לו הנאת דבר לא מקרי הנאה:

פ"ה הרא"ש

נפשה לשמים. ולמלאכה
קיימא ואינו חושש על
פטומה: שאם ירצה מוכרה
לעבדו כוכבים. לאכילה
ונטל דמיה בשביל פטומה:
תרי מופי לו שפחה לשמש.
קא סלקא דעתך בקטנה
או בעברה איירי שדירי
למסורה וגם מעשה ידיו שלו:
גדולה מזו אמרו ון את אשתו
ואת בנו. אע"פ שאינו נהנה
מהם כל שכן שפחה לזון את
בנו אם ישאנה לו: בבתי
בוגרת ומדעתה. ואע"פ
שמשאנה עצה ואמת עוברת
על דעתו שדיר המדר את בני
לחיה. הדין שלא יחנה
ממלאכתו ומשמושו כדי
שיהא פנוי לתת אלו ממלאכת
קטנות מותר לקבל ממנו כי
אינו מבטלם אותו כ"כ מתי
ר"ם שהדירו אביו שלא יחנה
ממנו לפי שלא היה רוצה
ללמוד מותר ליהנות מן האב
בדברים קטנים הללו: כוס של
בית האבל. שרגילין לשותת
שם כדאמרינן (פסחים ק). ממוס
ה: עשרה בוסות בבית האבל
ואם האבל מודר הימנו הנאה
מותר להוליך שטת יין ודפנה
קעביר ולא מטי ליה הנאה כל
כך לאבל כי מוכרים השותים:
כוס של בית המרחץ. מים
חמין כדאמר בפ' בירה (שם
לח) וזין ולא שתי מים חמין
דומה לחנוך שהסיקוהו מבחוץ
ולא מבפנים והנאה מועטת
היא: עבדו ושפחותיו
למנחותא עבדו. ולמנחות
העין לכבוד ולענוה לפניו
לשמשו ואינו חושש בפטומה:

אי מפתס לה מהני ליה: והטמאה נפשה וגופה לשמים. שאין לו
זה היתר לכילה ונמלא שאינו נהנה בפטומה: שאם ירצה הרי זה
מוכרה לעובדי כוכבים. שאוכלין אותה וכשהיא מפיטמת לוקמין
אותה ביותר או ממלאכה לכלבים ונמלא נהנה בפטומה ורבי בשרה

נפשה וגופה לשמים אמרו לו אף הטמאה
נפשה לשמים וגופה שלו שאם ירצה הרי הוא
מוכרה לעובדי כוכבים או מאכילה לכלבים:
גמ' אמר רב יצחק בר חנניה אמר רב הונא
המודר הנאה מחבירו מותר להשיא לו בתו
הוי בה רבי זירא במאי עסקין אילימא
בשנכסי אבי בלה אסורין על החתן הרי מוסר
לו שפחה לשמשו אלא (ב) בשנכסי חתן אסורין
על אבי בלה גדולה מזו אמרו ון את אשתו
ואת בנו ואע"פ שהוא חייב במזונותן ואת
אמרת מותר להשיא לו בתו לעולם בשנכסי
אבי בלה אסורים על החתן ובבתו בוגרת
ומדעתה תניא נמי הכי "המודר הנאה מחבירו
אסור להשיא לו בתו אבל משיאו בתו בוגרת
ומדעתה אמר רבי יעקב דהמדיר בנו לתלמוד
תורה מותר למלאות לו חבית של מים
ולהדליק לו את הנר ר' יצחק אמר יצילות
לו דג קמן אמר ר' ירמיה אמר רבי יוחנן
המודר הנאה מחבירו מותר להשקותו כוס
של שלום מאי ניהו הכא תרגמו דכוס של

נפשה וגופה לשמים. שאינה ראויה לאכילה לפיכך ון אותה דלית
מהנהו הנאה מרובה: מוכרה לעובדי כוכבים. וניחא ליה בפיטומה:
גמ' על החתן. שהחתן הוי מודר: הרי מוסר לו שפחה לשמשו.
ואמאי מותר: אלא בשנכסי חתן אסורין אצל אבי בלה. ואע"פ שהחתן

מהנהו שון את בתו אפי' הכי משיא
לו את בתו ומשיב הש"ס משום הא
לא נריך למימר דמותר להשיא את
בתו: דגדולה מזו אמר. בשנכסי
אסורים על המודר אמרנו ון את
אשתו: אע"פ וכו' ואת אמרת וכו'.
פשיטא דמותר דהא לא מהני כלל:
לעולם בשנכסי אבי בלה אסורין על
החתן. ודקאמרת הכי מוסר לו
שפחה לשמשו מריך צבמו בוגרת
עסקין שיכול להשיאו ומדעת עמיה
דהאיל ואינו משיא אלא מדעת
עמיה לאו הנאה דקא מהני ליה
איהו אלא הנאה מועטת: תניא
נמי הכי. דהנאה מועטת מותרת:
המודר את בנו. מנכסי חס לא
ילמוד תורה: מותר. האב למלאות
כו' שהנאה מרובה נדר הימנו ולא
הנאה מועטת וזו הנאה מועטת
היא: כוס של בית המרחץ. הנאה
מועטת היא: למנחותא עבדו.
לצורך עבודה עשויין ולא להחפזת:
במאי

בית האבל במערבא אמרי "כוס של בית המרחץ: ולא יזון את בהמתו בין
כו': תניא יהושע איש עוזא אומר ון עבדיו ושפחותיו הכנענים ולא יזון
את בהמתו בין טמאה בין טהורה מאי טעמא עבדיו ושפחותיו הכנענים
למנחותא עבדן בהמה לפטומא עבידא: מלתני' 'המודר הנאה מחבירו
ונכנס לבקר עומד אבל לא יושב ומרפאו רפואת נפש אבל לא רפואת ממון: גמ' במאי

בוגרת. דלא איהו קמסר לה אלא היא עצמה. ומדעתה טעמא קא יהיב למילתיה כלומר מש"ה
שרי דהא מדעתה היא דכיון שבגרה שוב אין לאכילה רשות בה אי נמי כי קאמר מדעתה למעוטי דעתו דחתן שאם עשאו שלים לדבר
עמה על עסקי נשואין אסור דהא קא מהני ליה: המדיר את בנו לת"ת. האב הדירו שלא יחנה אצלו ממנו כדי שלא יתבטל מת"ת:
מותר הבן למלאות לאביו חבית של מים ולהדליק לו את הנר. דמסקמנא ממילי וזמרי כי הני דליכא בהו בטול למוד תורה לא אדריה
והכי מוכח האי פירושא בתוספתא דבכורות (פ"ו) דתניא מעשה באחד שהלך בנו לת"ת והדירו מלעשות מלאכה והסיר לו יוסי צרני
למלאות לו חבית של מים ולהדליק לו את הנר: ירשלימי צמס' ציבורים תני המדיר את בנו לת"ת מותר למלאות לו חבית של מים
ולהדליק לו את הנר רבי יעקב צר אידי בשם רבי יוחנן אף ליקח לו חפצים מן השוק מה פליגין כאן באיש כאן באשה אם היה אדם
מקווי עשו אותו כלומר באשה ואדם מקוויין אין דרכן ליקח חפצים מן השוק ואין סהדי לדעתה דהכי לא אדריה אבל איש
שאינו מקוויין כיון שדרכו ליך בשוק אפי' צרני אדריה: מותר להשקות לו כוס של שלום. כלומר מותר לשמשו בכוס של בית אבל אי נמי
של בית המרחץ מפני דרכי שלום שהיה דרכן בכך ומיהו דוקא האי כוס של מודר דלשמשו צבגון זה צבגד הסירו דומיא דאידיך דהמדיר את בנו לת"ת
שהתירו לכן למלאות לאביו מים משל אב: את עבדיו ואת שפחותיו הכנענים. כ"ל דמזונות יתרים קאמר ואדר"ה קאי ויה"ק הואו שריותא דשרי
ר"ה צבגמה טמאה דהיינו מזונות יתרים כמו שפירשתי במשנתנו (יחיה דאפי' בהמה טמאה לפטומא עבידא ולמוכרה לעובדי כוכבים אבל צבגדיו
ושפחותיו הכנענים מיהא אימיה דאיהו למנחותא עבידן כלומר לנקר הבית ולתשמיש צבגד ואיכא דגרסי למנחותא כלומר שאין עומדין
לאכילה אלא לנחירה בעלמא שכהן מחין מניחין אותן ואין אדם אוכל: מלתני' נכנס לבקר עומד אבל לא יושב. מפרש בגמרא: גמ' אי

(ה) גמ' אלא בשנכסי
חתן:
הגהות
ר"ן ד"ה מותר הבן.
מעשה באחד שהרצה
בנו לת"ת. כ"כ צ"ל
שקלא:
(שכ"ד)

דף לח.

גמ', לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו

קושיא:

תמיהו הרבה האחרונים, היאך אפשר לומר שלא ניתנה התורה אלא למשה ולזרעו, הא פשוט וברור שמצוות התורה ניתנו לכלל ישראל ולא רק למשה ולזרעו. [הקושיא היא על ס"ד הגמ', קודם שמסיק הגמ' שהכוונה לפילפולא בעלמא].

תירוץ:

בחי' חתם סופר (ד"ה אמר ר' יוסי) ובבן יהוידע (ד"ה לא ניתנה) תירצו, דס"ד דגמ' היא, שאע"פ שבודאי ניתנה התורה לכלל ישראל, מ"מ לא זכו כל ישראל למסור התורה לזרעם בכתב, רק בעל פה, אך משפחת משה רבינו זכה למסור התורה בכתב, אלא שמשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל כדי שגם הם ימסרו התורה לזרעם בכתב. [ע"ע במהרש"א (ד"ה שנאמר) ובשיטמ"ק (ד"ה בתחילה) שתירצו בדרכים אחרים].

גמ', אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר

קושיא:

תמיהו הרבה האחרונים, בשלמא לענין חכם ועניו מובן שפיר למה השרה הקב"ה שכינתו רק על אנשים כאלו, אבל לענין גבור ועשיר צ"ב, מה היא מעלותם הגדולה של גבורים ועשירים שיבחור בהם הקב"ה להשרות שכינתו.

תירוץ:

תירצו כמה אחרונים [חי' חת"ס (ד"ה ר' יוחנן), בן יהוידע (ד"ה אלא)], שגבור ועשיר אינם מעלות בפני עצמם, אלא הם מדרגות גבוהות בעניות, שאיש כזה שהוא גבור ועשיר, ואעפ"כ לא מתגאה בכוחותיו, אלא נשאר עניו, זו היא מדרגה גבוהה של עניות, ולכן יבחור בו הקב"ה להשרות שכינתו עליו. [וע"ע בדרשות הר"ן (דרוש ה) שביאר בענין אחר].

גמ', אין הקב"ה משרה שכינתו אלא כו' ועניו

קושיא:

הקשה היעב"ץ (לרא"ש ד"ה אין הקב"ה), הלא מצינו הרבה פעמים בתורה שהשרה הקב"ה שכינתו על אנשים שאין בהם מעלות טובות

כאלו, כמו בלעם הרשע, לבן, הגר, ואבימלך.

תירוץ:

היעב"ץ (שם) תירץ, על פי דברי הרא"ש (שם), שכוונת הגמ' היא דוקא לענין איש שבחר בו הקב"ה להשרות עליו שכינתו בקביעות, שלזה צריך האיש להיות עניו, אבל לפעמים ישרה הקב"ה שכינתו בדרך ארעאי אף על איש שאינו ראוי כל כך להשראת השכינה, כמו בלעם, לבן, הגר, ואבימלך.

גמ', הלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועביין שלשה

קושיא:

בשלמי נדרים (ד"ה גבור) הקשה, מ"מ היאך מוכח דמשה היה גבור גדול, הא דבר כבד מאד כמו הלוחות יהא נשבר מאיליו אף אם הושלך על ידי מי שאינו גבור.

תירוץ:

השלמי נדרים (שם) תירץ על פי דברי התוס' (ד"ה עביין), שכיון שהלוחות היו עבין מאד, לכן הוצרך לחבטן בקרקע בכח גדול כדי לשוברן, ומוכח מזה דגבור היה, והוסיף, שהמהרש"א (ד"ה דכתיב) כתב שנעשו הלוחות ממין אבן שהוא חזק מאד ולא ישבר בלא כח גדול, וממילא מוכח דמשה היה גבור. [ועיי"ש עוד בשלמי נדרים, ובשיטמ"ק (ד"ה אין הקב"ה) בשם הרי"ף, שתירצו בדרכים אחרים]

גמ', אלא מן פסל לך פסולתן יהא שלך

קושיא:

הקשה המהרש"א (ד"ה וכולן), הלא השרה הקב"ה שכינתו על משה רבינו אף קודם שנתעשר מפסולתן של הלוחות.

תירוץ:

המהרש"א במסכת ב"ב (יב. ד"ה אע"פ) תירץ, על פי דברי הרא"ש בסוגיין (ד"ה אין הקב"ה), שכוונת הגמ' היא דוקא לענין איש שבחר בו הקב"ה להשרות עליו שכינתו בקביעות, שלזה צריך האיש להיות עשיר, אבל לפעמים ישרה הקב"ה שכינתו בדרך ארעאי אף על איש שאינו עשיר, וקודם מתן תורה השרה הקב"ה שכינתו על משה רק בדרך ארעי. [וע"ע בהגהות יעב"ץ, וברש"י על התורה (שמות לד, א), שתירצו בדרכים אחרים].

דף לח:

גמ', גדולה מזו אמרו ז' את אשתו ואת בניו

קושיא:

הקשה היעב"ץ (ד"ה ואת אמרת), הא נהנה האב במה שהוא זוכה בכסף הקידושין.

תירוץ:

היעב"ץ (שם) תירץ, דצ"ל דאירי באופן שקידש על ידי ביאה או שטר, ולא בכסף, ונמצא דלא נהנה האב מעצם מעשה הקידושין, אלא מזה שנפטר ממילא מלזון את בתו. [וע"ע בספר פרשת נדרים (ד"ה ואת אמרת), שתירץ באופן אחר].

גמ', המדיר בנו לתלמוד תורה

קושיא:

בדרך ים (אות ג) הקשה, למה אסור לבן לעשות כל מלאכה לאב, הא קיים בזה מצות כיבוד אב, ומצינו בכמה מקומות [ביקור חולים, השבת אבידה, וכדומה] שמוותר למדיר לעשות מצוה אפילו ממילא נהנה המודר מזה, כיון שעיקר כוונתו היא לקיים המצוה.

תירוץ:

הדרך ים (שם) תירץ, שצ"ל שאין בזה שום קיום מצוה, כיון שהאב אינו רוצה שיעשה לו בנו מלאכה, ונמצא שמחל על כבודו, והרי אב שמחל על כבודו מחילתו מהני. [אולם עיי"ש שהביא שיש בזה נידון גדול בין הראשונים, אם אב שמחל על כבודו ואעפ"כ רוצה הבן לכבדו, אם יש בזה קיום מצוה או לא].

גמ', כוס של שלום מאי ניהו וכו'

קושיא:

יש לעיין, למה נקרא כוס של בית האבל או כוס של בית המרחץ 'כוס של שלום'.

תירוץ:

השיטמ"ק (ד"ה כוס של שלום) הביא בשם הרא"ם לבאר, שנקרא שלום על שם שאנשי שלומו באין שם לנחמו ושותין עמו, ע"כ.

וכעין זה ביאר הרא"ם לענין כוס של בית המרחץ, שנקרא כוס של שלום על שם שרגילין לשתותו בחבורת בני אדם אוהבים ביציאת בית המרחץ, ע"כ.

גמ', מאי טעמא עבדיו ושפחותיו הכנענים למנחותא

עבדן

קושיא:

הקשה האור גדול (למשניות, ד"ה ולא יזון), למה לא אמרי' דמותר משום דמצוה לזון עבדיו [כמבואר בגמ' גיטין (יב.)], וכמו שפירש הר"ן לעיל (לח.) שמטעם זה מותר לזון אשתו ובניו של המודר.

תירוץ:

האור גדול (שם) תירץ, דכאן איירי בעבדים שעדיין לא מלו וטבלו לשם עבדות, ובעבדים כאלו ליכא מצוה לזונם, ורק בעבד כנעני גמור, שמל וטבל לשם עבדות, בזה מצוה לזונו. [וע"ע בקרן אורה (לר"ן ד"ה שאם ירצה) שתירץ באופן אחר].

ר"ן (ד"ה את עבדיו), שאין עומדין לאכילה אלא לנחירה

בעלמא

קושיא:

הקשה האילת השחר (לר"ן שם), שמדברי הר"ן משמע שאין איסור לאוכלם, אלא שאין הרגילות בכך, והקשה, הא לכאורה איסור גמור יש בזה, דמת אסור בהנאה.

תירוץ:

האילת השחר (שם) תירץ, שכוונת הר"ן היא, שאפילו בעבד שלא טבל או מל לשם עבדות, ודינו כנכרי גמור, שבזה יש לומר שאין בו איסור לינהות ממת, מ"מ אין הרגילות לאכול. [אולם עי' במשנה למלך (הל' אבל פי"ד הכ"א) שהאריך לדון בזה, אם נכרי שמת מותר בהנאה או לא, והביא שיש בזה מחלוקת הראשונים].

דף לח

תוכן

- א. ב' מהלכים בביאור ראיית הגמ' מ'שירה הזאת'
- ב. מה הם המעלות הגדולות של גבור ועשיר
- ג. ביאור סברת הרשב"א שחולק על הר"ן
- ד. ג' מהלכים בביאור 'המדיר בנו לת"ת'

(א) ב' מהלכים לבאר ראיית הגמ' מ'שירה הזאת'

א. סוגיית הגמ'

שאר התורה, שילמדו אותה בני ישראל, ומוכח מזה דכל התורה ניתנה לכלל ישראל. ובשאלת אריה (סי' לד) כתב, שגם הרמב"ם ביאר כוונת הגמ' כדרכו של הרא"ש, ועל פי זה תירץ השאגת אריה קושיא גדולה על הרמב"ם, כמו שיתבאר.

ד. קושיית השאגת אריה

דהנה בגמ' סנהדרין (כא:): מבואר שיש מצוה על כל איש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו, מדכתיב 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת'. וברמב"ם (הל' ס"ת פ"ז ה"א) הקשה, למה צריך אדם לכתוב כל התורה, הרי יכול לכתוב רק 'שירה' לחוד, ותירץ הרמב"ם, שא"א לעשות כן, משום שאסור לכתוב פרשה אחת מן התורה. ותמה השאגת אריה על הרמב"ם, הלא מבואר בסוגיין ד'שירה' היינו כל התורה כולה'.

ה. תירוצו של השאגת אריה

ותירץ השאגת אריה, שהרמב"ם ביאר כוונת הגמ' בסוגיין כדרכו של הרא"ש, ד'שירה' היינו שירה לחוד, אלא שמ"מ מוכח דכל התורה ניתנה לכלל ישראל משום דאל"כ על מה מעיד השירה. ולכן הקשה הרמב"ם שפיר, היכן מצינו שמצוה על האדם לכתוב כל התורה, הרי 'שירה' היינו שירה לחוד ולא כל התורה. [וע"ע בחי' חת"ס (ד"ה ועתה) שביאר כוונת הגמ' באופן חדש, ועפ"י ביאר דברי הרמב"ם באופן אחר].

א. סוגיית הגמ'

הגמ' מביאה בשם ר' יוסי בר' חנינא, 'לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו כו' ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל'. ומקשה הגמ' כמה קושיות על זה, וא' מן הקושיות היא מדכתיב (דברים לא, יט) 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת כו' למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל', דמבואר שכל התורה ניתנה לכלל ישראל, ולכן מסיק הגמ' דלא ניתנה למשה אלא פלפולא. ומצינו ב' מהלכים בביאור ראיית הגמ' מ'שירה הזאת', כמו שיתבאר.

ב. מהלך א', הר"ן

הר"ן (ד"ה למען) והתוס' (ד"ה למען) ביארו ראיית הגמ', דע"כ 'שירה' היינו כל התורה כולה, דאל"כ מה היא ה'עדות' של השירה על בני ישראל, וא"כ מוכח דכל התורה ניתנה לכלל ישראל, דכתיב 'כתבו לכם את השירה הזאת'. וכן כתב המפרש (ד"ה למען), והוסיף ביאור, שה'עדות' היינו שילמדו בני ישראל את התורה, ומבואר מזה דשירה היינו כל התורה ולא רק השירה לחוד.

ג. מהלך ב', הרא"ש

אולם הרא"ש (ד"ה למען) ביאר כוונת הגמ' באופן אחר, שבאמת 'שירה' היינו שירה לחוד ולא שאר התורה, אלא שהשירה באה להעיד על כל

(ב) מה הם המעלות הגדולות של גבור ועשיר

ג. מהלך ב', דרשות הר"ן

בדרשות הר"ן (דרוש ה) ביאר הענין באופן אחר, שבאמת כוונת חז"ל היא לגבור ממש ולעשיר ממש, ואין הכי נמי, דברים אלו אינם מעלות מצד עצמם, אך מ"מ הם מעלות באיש נביא, משום שתכלית הנביא אינה בשביל עצמו, אלא כדי להורות לכלל ישראל את רצון השי"ת, ודברי הנביא יתקבלו אצל העם אם הוא איש המכובד אצל עמי הארץ, ולכן צריך להיות עשיר וגבור, שאנשים אלו הם מתכבדים אצל המון העם.

ד. דברי הרמב"ם

הרמב"ם (הל' יסודי התורה פ"ז ה"א) כתב שנביא צריך להיות גבור, דהיינו גבור במדותיו, וכמו שאמרו חז"ל איזהו גבור המושל ביצרו. והקשה הכסף משנה (שם), הלא מבואר בגמ' בסוגיין דגבור היינו גבור ממש, שמוכיח הגמ' דבר זה ממה שמשה רבינו השליך הלוחות שהיו כבדים מאד, הרי דגבור היינו גבור ממש, ולא גבור במדותיו.

א. סוגיית הגמ'

הגמ' מביאה בשם ר' יוחנן, 'אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וכחם ועניו'. ומבאר הגמ', דילפינן כל הני מעלות ממשוה רבינו, שמצינו בו כל המעלות הנ"ל, שהיה גבור גדול, וגם עשיר גדול, וחכם גדול, ועניו מכל אדם. והקשו הרבה אחרונים, בשלמא לגבי חכם ועניו, מובן שפיר מעלותם הגדולה, אבל מה הם המעלות הגדולות של גבור ועשיר. ומצינו ב' מהלכים בזה, כמו שיתבאר.

ב. מהלך א', החתם סופר

בחי' חת"ס (ד"ה אמר) ביאר, שבאמת עיקר המעלה של הנביא היא עניויות, אלא שגבור ועשיר הם מדרגות גבוהות בענין עניויות, שמי שהוא עשיר גדול וגבור עצום, ובני אדם מכבדים אותו מאד, ואעפ"כ נשאר במידת עניויותו, הרי זו מדרגה גבוהה מאד במידת העניויות, ועניו כזה ראוי להיות נביא. וכן ביארו הבן יהודע (ד"ה אלא) והתורה תמימה (במדבר יב אות ב).

ה. ב' מיני נביאים

רק בדרך ארעי, א"צ לכל המעלות הללו. עפ"י תירץ הכס"מ, שהרמב"ם מיירי לענין נביא שבא לו הקב"ה רק בדרך ארעי ולא בקביעות, באיש כזה א"צ להיות גבור ממש, אבל מ"מ חידש הרמב"ם דצריך להיות גבור במדותיו.

הכסף משנה (שם) תירץ עפ"י דברי הרא"ש (ד"ה אין), שביאר, שהגמ' בסוגיין מיירי דוקא לענין נביא שמשרה הקב"ה שכינתו עליו בקביעות, דבאיש כזה בעינן כל המעלות הנזכרות בגמ', אבל בנביא שבא לו הקב"ה

ג. ביאור סברת הרשב"א שחולק על הר"ן

א. משנה

חייה. וביאר הרשב"א (שם) טעמו, שאע"פ שנהנה המודר ממה שניצל בהמתו ממיתה, מ"מ א"י"ז אלא הנאה דממילא, שעיקר כוונת המדיר היא לקיים מצות השבת אבידה, דנכלל במצוה להציל בהמת חבירו ממיתה.

ד. קושיית המחנה אפרים

המחנה אפרים (הל' נזקי ממון סי' ב) הקשה על הרשב"א, למה לא נחשב הנאה למודר במה שאינו משלם למדיר בשביל השבח שנשבח בהמתו ע"י המזונות, כדן יורד לשדה חבירו שלא מדעת הבעלים, שחייב הבעלים לשלם מה שנשבח השדה. [אולם עי' במרומי שדה (ד"ה וזן) דמשמע שנקט שבאמת חייב המודר לשלם השבח].

ה. ראיית המחנה אפרים

מכח קושיא זו הוכיח המחנה אפרים, שחובת תשלומי שבח שייך דוקא כעין הציור של יורד לשדה חבירו, שנשבח השדה שבח הניכר, אבל לא בשבח שאינו ניכר, כעין הציור של בהמה הניזונת בכדי צרכיה, ודלא כדעת הש"ך (ח"מ סי' שצא) שסובר שחובת תשלומי שבח שייך אף בשבח שאינו ניכר.

מובא במשנה מחלוקת תנאים לגבי אם מותר לזון בהמה טמאה של המודר, דחכמים סוברים שאסור לזונה, משום שנהנה המודר מזה, שנשבחה בהמתו, אולם ר' אליעזר סובר דמותר לזונה, משום ש'נפשה וגופה לשמים', דהיינו שאינה עומדת לאכילה, ולא נחשב מושבח במה שאוכלת יותר. וחכמים סוברים שמושבח בזה ששוה יותר אם רוצה למוכרה לנכרי.

ב. דברי הר"ן

הר"ן (ד"ה שאם) דר' אליעזר לא שרי לזון בהמה טמאה אלא לזונה מזונות יתרים מכדי צורכה, כדי לפטמה, דסובר דלא נחשב הנאה במה ששוה יותר אם רוצה למוכרה לנכרי, כיון דאינה עומדת למכירה לנכרי, אלא לעבודה אצל הישראל, אבל לגבי מזונות הצריכין לכדי חייה, מודה ר' אליעזר דאסור לזונה, שמצילה ממיתה, ובודאי יש בזה הנאה למודר.

ג. שיטת הרשב"א

אולם הר"ן (שם) הביא בשם הרשב"א (לח. ד"ה ר' אליעזר) שחולק על זה וסובר שלפי ר' אליעזר מותר לזון בהמה טמאה אף מזונות הצריכין לכדי

ד. ג' מהלכים בביאור 'המדיר בנו לת'ת'

שלא קיימו כראוי, ומ"מ מותר לאב מלאות מים או להדליק נר בשביל בנו, משום שיש בדברים אלו רק הנאה מועטת, ומסתמא לא נתכוין האב לאסור הנאות קטנות כאלו על בנו. [וכעין זה ביאר המפרש (ד"ה המדיר)].

ד. מהלך ג', ר' אברהם מן ההר

בח' רבינו אברהם מן ההר (ד"ה אמר ר' יעקב) ביאר באופן ג', שהציור הוא, שהאב אסר את הנאות על בנו, כעין דרכו של הרמב"ם, אלא שפירש באופן אחר, שמדירו על תנאי שאינו לומד תורה, דנמצא שאם ילמוד תורה יהא מותר ליהנות מאביו, ופירש 'המדיר בנו לת'ת', דהיינו שמדירו כדי להזהירו ללמוד תורה. וטעם ההיתר במילוי מים וכדומה הוא כמ"ש הרמב"ם, שמסתמא לא נתכוין לאסור הנאות מועטות כאלו.

ה. נפק"מ בין המהלכים

הב"ח (יו"ד סי' רכג ד"ה וצריך) כתב, שיש נפק"מ בין המהלכים, לגבי הנאה גדולה הבאה על ידי מלאכה קטנה, שלפי פירושו של הר"ן ורוב הראשונים בכה"ג מותר, משום שיש בה רק מלאכה קטנה שאין בה כל כך ביטול תורה, ומסתמא לא נתכוין לאסור מלאכה כזו, אולם לפי פירושו של הרמב"ם [וגם לפירושו של ר' אברהם מן ההר] בכה"ג אסור, משום שיש בה הנאה גדולה, ומסתמא נתכוין לאסור הנאה כזו.

א. סוגיית הגמ'

הגמ' מביאה בשם ר' יעקב, 'המדיר בנו לתלמוד תורה מותר למלאות לו חבית של מים ולהדליק לו את הנר'. וכוונת הגמ' צריך ביאור, מהו הפירוש של 'המדיר בנו לתלמוד תורה', וגם מי נאסר בהנאה, האב או הבן, ועוד צ"ב טעם ההיתר למלאות לו מים ולהדליק לו את הנר. ומצינו בראשונים ג' מהלכים בביאור כוונת הגמ', כמו שיתבאר.

ב. מהלך א', הר"ן

הר"ן (ד"ה המדיר) ורוב הראשונים [הריטב"א (ד"ה אמר ר' יצחק בר חנניה), הראב"ד (הל' נדרים פ"ו הי"ז)] ביארו, שהציור הוא, שהאב אסר על עצמו ליהנות ממלאכת בנו, כדי שלא יתבטל בנו מלימוד התורה, ומ"מ מותר לבנו למלאות לו מים ולהדליק לו את הנר, משום שדברים אלו הם מלאכות קטנות, ואין בהם כל כך ביטול תורה, ומסתמא לא נתכוין האב לאסור על בנו מלאכות קטנות כאלו.

ג. מהלך ב', הרמב"ם

הרמב"ם (שם) ביאר כוונת הגמ' באופן אחר, שהציור הוא, שהאב אסר את הנאות על בנו, כדי להעניש את הבן על כך שלא למד תורה כראוי, ופירש 'המדיר בנו לתלמוד תורה', דהיינו שמדירו מחמת תלמוד תורה,

דף לח

בענין פיטום אווז

העולם נמנעים, דהוי אכזריות". ולפי"ז לכא' יוצא שבנידון יידן אף שאין איסור גמור מצד צער בעלי חיים, כיון שיש תועלת לבני אדם, מ"מ יש מקום להימנע מזה מצד האכזריות. ויותר מזה כתב באגרות משה (אהע"ז ח"ד סי' צב) בענין גידול עגלים בשביל מכירת וויל (laev), וז"ל "והנה לאלו שעושין זה איכא ודאי איסור דצער בע"ח, דאף שהותר לצורך האדם הוא כשאיכא צורך, כהא דלשוטחם לאכילה ולעבוד בהם לחרישה ולהובלת משאות וכדומה, לא לצערם בעלמא, שזה אסור אף אם יהיה לאחר הרווחה בזה". ולכאורה ה"ה בענין פיטום אווזים. וכן נראה מדברי היביע אומר (ח"ט סי' ג).

עוד יש לדון מצד עצם הכשרות של אווזים אלו, שרגילים להשים המאכלים בכריסם של האווזים בעל כרחם בדרך הקנה והושט, ויש לחוש שמא נעשים טריפות ע"י ריבוי הטיפול והשימוש בקנה. ומדברי הרמ"א (יו"ד סי' לג סעי' ט) משמע, שהגם שיש חשש טרפה אכן למעשה יש להקל אם בודקם יפה, וז"ל "נהגו להקל בעירנו באותן אווזות שמלעיטין לעשות מהן שומן, שיש תקנה בעיר לבדוק אחר נקיבת הושט משום דשכיח יותר מסרכות הריאה, ונהגו להקל כו', ויש לדקדק בזה הרבה כי הוא איסור דאורייתא". וכן נקט הט"ז (שם ס"ק יח), ובש"ך הוסיף, שאפילו אם נאבד מ"מ מותר בדיעבד. אכן הב"ח (שם) חולק, וז"ל "נראה דאין להקל כלל, ואף בקראקא נהגנו עכשיו לפסוק דחוששין שמא הבריא כו', והמורה כן יישר חיליה לבטל הלעטה זו מקרב בני ישראל ולהחרים ע"ז שלא ילעיטו האווזות, ולא יבואו להקל באיסור דאורייתא תבא עליו ברכה".

ויש לסיים עם דברי הערוה"ש (שם סעי' לז) שכתב וז"ל "ח"ו להקל בזה וכן הסכימו גדולי אחרונים כו' וגם בעיר של רבינו הרמ"א כבר נתבטל המנהג כזה כמ"ש הב"ח".

המשנה מביאה מחלוקת בין הת"ק ור' אליעזר במי שנדר הנאה מאיש אחר, האם מותר לו לזון את בהמותיו של המדיר, שיטת ת"ק היא שאסור לו לזון בין בהמה טהורה ובין בהמה טמאה, אכן שיטת ר"א היא שמותר לו לזון בהמות טמאות ורק בהמות טהורות אסור לזון אותם. וביאר הר"ן (ד"ה והטמאה) טעם ההיתר בבהמה טמאה, "שאיין לו בה היתר אכילה ונמצא שאינו נהנה בפטומה". ובהמשך דבריו ביאר הר"ן, שהגם שלכאורה נהנה כיון שהבהמה נעשתה שמנה ביותר וממילא שוה יותר, מ"מ כיון שבהמה זו עומדת לעבודה ולא לאכילה מיגרע גרע אם מפטמה ביותר ואין כאן הנאה. ועי' ברשב"א שביאר באופן אחר, שמותר לזון בכל אופן באכילה ולא רק פיטומה עי"ש.

יש לעיין קצת בענין פיטום בהמות, כמו פיטום אווז ("foie gras"/"geshtuppte ganz"). שאפשר להאכיל אווזים הרבה יותר מכדי צרכם ולפטמם עד שהם שמנים מאד, ומאכילים אותם בעל כרחם ב' או ג' פעמים בכל יום לב' או ג' שבועות ואח"כ שוחטים אותם. וזה גורם שהכבד של אווזים אלו יהא שמן ביותר, וזה היה מאכל יקר מאד במדינות אירופה. ונשתרבו השאלה לכמה מגדולי הפוסקים, האם מותר לאכול מאכל זה. ויש מהפוסקים שאסרו לגמרי, ויש מהם שהתירו לגמרי, ויש לברר הנידון בזה.

תחילה יש לדון אם מותר לפטם אווזים באופן כזה, מצד צער בעלי חיים, שנצטעו האווזים מאד בזה. והנה בדרך כלל, אין איסור מצד צער בעלי חיים כשעושה אדם איזו מעשה בשביל הנאת בני אדם, כמו שנפסק ברמ"א (אהע"ז סי' ה סעי' יד) וז"ל "כל דבר הצריך לרפואה או לשאר דברים לית ביה משום איסור צער בעלי חיים, ולכן מותר למרוט נוצות מאוזות חיות, וליכא למיחש משום צער בעלי חיים, ומ"מ

דף לח

בענין אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על עשיר וגבור וחכם ועניו

תמצית הסוגיא:

מבואר בסוגיין דכדי שיזכה אדם לנבואה ולזכות להשראת השכינה הוא צריך ד' דברים שיהא עשיר וגיבור וחכם ועניו, וצ"ב טובא, דבשלמא חכם מובן דבזה יהא תלמיד חכם בתורה, וכן עניו דזהו המדות טובות הנצרך לשלימות, אבל מה לי שיהא גיבור או עשיר וכו'. ולכן נחלקו הראשונים בכוונת הגמ'. ויש בזה בעיקר ג' פירושים.

א] בהרמב"ם בהל' יסודי התורה משמע דכולם הם במדות, שכתב שאין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה וגבור במדותיו שלא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם וכן במקו"א פי' דזהו כוונת עשיר שיהא משמח בחלקו. ובזה מיושב היטב צורך לדברים אלו, ורק תמוה דהגמ' מוכיח דנתעשר מפסולתן של לוחות והיה גיבור שהגביה הלוחות ואלו הראיות הם בהגוף, וכבר תמה כן הכס"מ, ועיין להלן מה שתירצו בזה.

ב] ידוע דברי הדרשות הר"ן שתי' דאע"ג דלשלימות הנביא ליכא חילוק אם הוא עשיר וגיבור אולם בכדי שיהיו דבריו נשמעין אצל העם ועי"ז יוכל ללמדם תורה ומצות שפיר הוא צריך דברים כאלו שיהא נבחר ונרצה מכל כתות האנשים.

ג] בחת"ס ועוד אחרונים פי' די"ל דעיקר מעלת הנביא הוא שיהיה עניו אלא שאין הענוה ניכרת רק כשהוא שלם בעושר ובגבורה ובחכמה שאז יש לו במה להתגאות ואעפ"כ אינו מתגאה אז שפיר הוי עניויות שלימה, אבל אינו ניכר שהוא עניו כשהוא עני מרודד שאין לו כלום, ומובן שצריך שיהא עשיר וגיבור וחכם ואעפ"כ אינו מתגאה.

הוספה: מקשין מבלעם וכמה בני אדם שנתנבאו ולא היו ראויין, והרא"ש כאן כתב דכל אלו הדברים הוא רק לנביא בקביעות, ועיין מהרש"א ויעב"ץ שכתבו דבזה תי' קושיות הנ"ל, וכן מבואר בשו"ת הרשב"א.

תמצית מראי מקומות

מהלך א.

א. רמב"ם יסודי התורה פ"ז ה"א

כתב שאין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה וגבור במדותיו שלא יהא יצרו מתגבר עליו וכו'. ומשמע דלמד הכל לענין מדות.

ב. מורה נבוכים ח"ב פרק ל"ב.

וכן הזכיר במורה נבוכים דצריך שיהא הנביא מושלם במדותיו ומפורש שם דכך פי' הגמ' הנ"ל.

ג. כסף משנה, הל' יסודי התורה שם.

דייק דהרמב"ם לומד דהקב"ה משרה שכינתו על גיבור ועשיר ר"ל גיבור הכובש את יצרו ועשיר השמח מחלקו, אמנם העיר דבגמ' כאן משמע דענינו במציאות ממה שהוכיחו ממש. ומצדד דאין כוונת הרמב"ם מסוגיין אלא ממקו"א.

ד. לחם משנה, הל' יסודי התורה שם.

אולם בלח"מ תמה על הכס"מ דמפורש במורה נבוכים דמקורו מסוגיין ולכן צ"ל באופ"א.

ה. תולדות יעקב יוסף פ' צו (לבעל 'התולדות' תלמיד הבעש"ט).

כתב ליישב הרמב"ם עם הגמ' ע"ש בכל דבריו [וכנראה כוונתו, דיש ב' אופנים להגיע לשלימות, א' שהוא גיבור ממש ואעפ"כ הוא עניו וכן הוא עשיר ממש ואעפ"כ עניו וכן הוא חכם ממש ואעפ"כ הוא עניו, ב' ויש אופ"א דאם הוא גיבור הכובש את יצרו אז יש לו אותו מעלה ע"ש, נמצא דשניהם אמת, דע"י גבורתו והתגברות היצר עליו הוא כמו איזהו גיבור ע"ש איך שדייק כן ממתני' שם].

מהלך ב.

ו. דרשות הר"ן דרוש חמישי, עמודים: צ"ה - צ"ח.

כתב דבריו הידועין דבשביל שיתקבלו דברי הנביא צריך שיהא לו השלימות בעיני ההמון. ובתוך דבריו מקשה על הרמב"ם ממשמעות הסוגיא כמו שהקשינו לעיל.

ז. דרשות הר"ן שם, עמודים צ"ט - קא.

מקשה ממש רבינו דמצינו שהיה 'כבד פה' והרי להנ"ל צריך שיהא מושלם בכל דבר כדי שישמעו ויקבלו דבריו. ותי' דבריו המפורסים דבשביל קבלת אמיתות התורה אדרבה הקב"ה רצה אדם שאין לו כח הדיבור כ"כ ולא יאמרו שהוא ע"י דיבורו שהם מסכימים לזה ע"ש דברים הנפלאים.

מהלך ג.

ח. **חתם סופר** כאן. [כ"כ בעיון יעקב ועוד אחרונים].

תי' דבר נפלא, דבאמת ליכא מעל המיוחד להנביא שיהא גיבור ועשיר, אולם עי"ז הוא עניו אמיתי וגדול יותר].

ענף ב: קשה מבלעם ועוד נביאים איך שרתה עליהם שכינה

ט. **רא"ש** ד"ה אין.

כתב דכל דברי הגמ' הוא שישרה עליו שכינה בקביעות.

י. **הגהות יעב"ץ** כאן.

כתב דהרא"ש בא ליישב הקושיות דבלעם ואבימלך דכל אלו היו לשעה.

יא. **מהרש"א** בבא בתרא דף יב.

כתב כהנ"ל עפ"י הרא"ש אצלינו.

יב. **שו"ת הרשב"א** ח"א סי' תקמ"ח.

כבר כתב יסוד זה בתוך דבריו, דאע"ג דבשביל נבואה צריך כמה דברים, אבל באקראי אינו מוכרח שיהא צריך להם כדחזינן וכו'.

יג. **לב אליהו** פ' בלק.

הביא קושי הנ"ל, וביאר איך דחלוקים הם לגמרי, דנביא ע"י שנשתנה ונעשית ראוי לנבואה אז הנבואה תופס בו מקום ומשנה אותו לטוב והוא נהפך לאיש אחר, אבל בלעם וכל אלו שהיו להם נבואה לפי שעה, נשארו בשפל המדריגה ולא נעשית בהם שום דבר, ורק דהיו הכלי להוציא הנבואה לפועל לאותו שעה.

דניאל ולא מנא (כ) אלא חרי מלכיה אנת מלכא מלך מלכא ועוד אחר ובימיאון
 יא: אינון ולא ידע לומר כל על שנים בלד. ועוד שמלכא שחלמא מלכא אינו קדוש
 יאי על מלך האמור במלך מלכא אמרו שהוא קדוש וכן פירש"י כל מקום שנאמר
 י. ואפ"ה קשה דהא אשכחן מלך שהוא קדוש לזכר מזה והוא שכתוב כען אלא נבוכדנצר
 יכו' למלך שמיא. ולכן אינו אמר דמאי
 י. כל מלכא האמור בדניאל אין הכוונה
 ר דניאל אלא הכוונה על דברי דניאל שכל
 והאמר דניאל הוא חול חזק מזה שהוא
 קדוש:

א ואין הנבואה חלה אלא על חכם וכו'. בפ"ד דנדרים (ח.) אמר ר' יונתן אין הקב"ה משרה

פרק שביעי

א מיסודי לידע שהאל מנבא את בני האדם.
ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול
 בחכמה גבור במדותיו ולא יאזר מתגבר עליו בדבר
 בעולם אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד והוא
 בעל דעה רחבה נכונה עד מאד. אדם שהוא ממולא

המדות האלו שלם בגופו כשיכנס לפורס וימשך באותן הענינים הגדולים הרחוקים ותהיה לו דעה נכונה להבין ולא מתקדש והולך ופורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשכי הזמן והולך ומורו עצמו ומלמד נפשו שלא תהיה לו מח באחד מדברים בטלים ולא מהבלי הזמן ותחבולותיו אלא דעתו פנויה תמיד למעלה קשורה תחת הכסא להבין ב וזת הקדושות המהורות ומסתכל בחכמתו של הקב"ה כולה מצורה ראשונה עד טבור הארץ ויודע מהן גדלו. מיד ש שורה עליו. ובעת שתנוח עליו הרוח תתערב נפשו במעלת המלאכים הנקראים אישים ויהפך לאיש אחר ויבין בו ו כמות שהיה אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים כמו שנאמר בשאול והתנבית עמם ונהפכת לאיש ו זנביאים מעלות מעלות הן. כמו שיש בחכמה חכם גדול מחבירו כך נבואה נביא גדול מנביא. וכולן אין רואין כ אה אלא בחלום בחזיון לילה. או ביום אחר שתפול עליהן תרדמה כמו שנאמר במראה אליו אתודע בחלום אדבר כשמתנבאים אבריהן מזדעזעין וכח הגוף כשל ועשתנותיהם מתפרפות ותשאר הדעת פנויה להבין מה שתראה. זר באברהם והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו. וכמו שנאמר בדניאל והורי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי דברים שמודיעים לנביא במראה הנבואה דרך משל מודיעין לו ומיד יחקק בלבו פתרון המשל במראה הנבואה וידע כמו הסולם שראה יעקב אבינו ומלאכים עולים ויורדים בו והוא היה משל למלכיות ושעבודן. וכמו החיות ש אל והסיר נפוח ומקל שקר שראה ירמיה והמגלה שראה יחזקאל והאיפה שראה זכריה. וכן שאר הנביאים. מהם או ל ופתרונו כמו אלו. ויש שהן אומרים הפתרון בלבד. ופעמים אומרים המשל בלבד בלא פתרון כמקצת דברי יח ה וכולן במשל ודרך חידה הם מתנבאים: ד כל הנביאים אין מתנבאין בכל עת שירצו אלא מכוונים דעתם ויין ים וטובי לב ומתבודדים. שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה. לפיכך בני הנב זם נבל ותוף וחליל וכנור והם מבקשים הנבואה והוא שנאמר והמה מתנבאים כלומר מהלכין בדרך הנבואה עד שי שאתה אומר פלוני מתגדל: ה אלו שהם מבקשים להתנבא הם הנקראים בני הנביאים. ואע"פ שמכוונים דעתם א ורה שכינה עליהן ואפשר שלא תשרה: ו כל הדברים שאמרנו הם דרך נבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים ה רבינו רבן של כל הנביאים. ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים שכל הנביאים בחלום או בכ ז רבינו מתנבא והוא ער ועומד שנאמר ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע הקול מדבר אליו. כל הנב י די מלאך. לפיכך רואים מה שהם רואים במשל וחידה. משה רבינו לא על ידי מלאך שנאמר פה אל פה אדבר ר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. ונאמר ותמונת ה' יביט כלומר שאין שם משל אלא רואה הדבר על בוריו בלא ו משל. הוא שהתורה מעידה עליו במראה ולא בחידות שאינו מתנבא בחידה אלא במראה שרואה הדבר על בוריו אים יראים ונבהלים ומתמוגגין ומשה רבינו אינו כן הוא שהכתוב אומר כאשר ידבר איש אל רעהו כלומר כמו אדם

לחם משנה

ידעין ליה אלא אם היה סוכר דטבילה מנזה היה לו להזכיר הדין ההוא
 מנין הטבילה כז"ל. ומ"ש רבינו שאם לא מלא גמי מסבב בגדיו כסר דנפשיה
 וכ"מ א"כ אפילו טבילה בזמנה מנזה למה אמר רבי יוסי דלא מהדרינן אגמי משו
 ישבור זמן הטבילה הא מני לסבב בגדיו. וי"ל דהאי חיקון לחוק הוא. ומה שלא
 רבינו כאן דיו למה כתב הרב כסף משנה שאינו מענין הלכות אלו. ואם כדבריו למו
 ולא ידעך כדי שלא יחזק הא אינו מענין הלכות אלו. ונראה לומר דכיון דהולך
 ועשיר. גם כסוגיה דפרק המצניע ובסוגיה דנדרים קשה קצת למה לא הזכיר כסוגיה
 התנאים שהזכיר בסוגיה האחרת. ומ"ש רבינו מיד רוח הקודש שורה עליו משמע ל
 דעל כל פנים יחול עליו הנבואה כשהוא מוכן ולא כתב כן שם כספר השלישי אלא דבר
 אלהי לכן נראה ודאי ש"מ כאן מיד רוח הקודש הוא עם הרגל האלהי אלא אפשר
 מוכן ולא יחול הנבואה. אע"פ שמפרשי דבריו שם פירשו שהוא מסכים לדעת הפלפולסון
 פשוט דבריו שם לא משמע כן:

פ"ז א ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה וכו'. יש מימא על
 למה לא הזכיר גבור כונה ועשיר ועניו דליתא פ"ד דנדרים (דף
 ועוד אמרו בפ' המצניע (דף ז"ג.) אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל
 ולא הזכיר מלך זה רבינו. והרב דים ויוסף כתב דסבירה ליה כהר"ש ז"ל דלא הו
 בגמרא אלא כדי שחשבה השכינה בקביעות. אלא לא משמע כן מדברי רבינו כספר
 הנזכרים חלק שני פרק ל"ב דשם כתב הוא אמרס אין הנבואה שורה אלא על חכם
 ועשיר. גם כסוגיה דפרק המצניע ובסוגיה דנדרים קשה קצת למה לא הזכיר כסוגיה
 התנאים שהזכיר בסוגיה האחרת. ומ"ש רבינו מיד רוח הקודש שורה עליו משמע ל
 דעל כל פנים יחול עליו הנבואה כשהוא מוכן ולא כתב כן שם כספר השלישי אלא דבר
 אלהי לכן נראה ודאי ש"מ כאן מיד רוח הקודש הוא עם הרגל האלהי אלא אפשר
 מוכן ולא יחול הנבואה. אע"פ שמפרשי דבריו שם פירשו שהוא מסכים לדעת הפלפולסון
 פשוט דבריו שם לא משמע כן:

מגדל עז

ז מיסודי לידע. כל זה הפרק מעורב מקצת הסכמות עם דברי רז"ל. דרך הנבואה על
 גבור ומזקן שמחה. אמרו רבותינו ז"ל במס' שם (דף ל') בהגדה משנה מהכנה

הנר ונדרים פ' אין בין המודר (דף ל"ח) ונחמ' פסחים פ' אלו דברים (דף ט"ו) והיה כנגן
 ונכמה מקומות רבו מלמנות. והפרש נבואת משה לשאר הנביאים רובו מוכן מהגדת תורת
 נהגה

שיהיה נזון במזון מהולל ולא יולד ממנו דם טוב ומה שדומה לזה, והדעה השלישית והיא דעת תורתנו ויסוד שטתנו הוא כדעה זו, הפלוסופים בעיניה, מלבד בדבר אחד וזהו שאנו נאמין שמי שראוי לנבואה המתכוונן לה, יש שלא ינבא וזהו ברצון אלהי. וזהו אצלי בדומה למופתים כלם ונוהג על פי מנהגם מפני שהדבר הטבעי, שכל מי שיהיה ראוי לפי בינתו והתעמל לפי חנוכו ולמודו סופו שינבא, והנמנע מזה הוא במי שנמנעה תנועת ידו כירבעם, או נמנעה הראות כצבא מלך ארם בפנותו אל אלישע. אולם היות יסודנו ההתכווננות והשלמות במדותיות והדבוריים ללא מנוס, הוא אומרם אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר. וכבר בארנו זה בפרוש המשנה, ובחבור הגדול, והודענו על היות בני הנביאים מתעסקים תמיד בהכנה, אולם היות שהמתכוונן יש שימנע ולא ינבא, אתה תדע זאת מספור ברוך בן נריה, מפני שהוא הלך אחרי ירמיה והעמילו ולמדו והכינו והיה משלה נפשו שהוא ינבא ונמנע כמו שאמר יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי, ונאמר לו על ידי ירמיה, כה תאמר אליו כה אמר ה' וגו' ואתה תבקש לך גדולות אל תבקש ואפשר היה להתרחב שיאמר שהצהרה זו שהנבואה ביחס לברוך היא גדולות וכן היה אפשר שיאמר שאומרו גם נביאיה לא מצאו חזון מה' שהוא מפני היותם בגלות כמו שנבאר, אבל אנו נמצא כתובים רבים מהם כתובי ספרים ומהם דברי חכמים כלם ממשיכים על זה היסוד, והוא שהאלהים מנבא את מי שירצה וכשירצה, אולם לשלם המעולה, אבל בכסילים מההמון לא יהיה זה אפשר אצלנו, רוצה לאמר שיבא אחד מהם כאפשרות שינבא חמור או צפרדע, זהו יסודנו, שאין להמלט מההתעמלות והשלמות ואז תהיה האפשרות שתתלה בה יכולת האלהים, ואל יטען אומרו בטרם אצרך בבטן ידעתך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך, מפני שזהו מצב כל נביא שלא ימלט מהיות לו הכנה טבעית בשורש בנייתו כמו שיבואר, ואלו אומרו נער אנכי כבר ידעת קריאת העברית את יוסף הצדיק בשם נער והוא בן שלשים שנה וקריאת יהושע והוא כבר הגיע לששים, והוא אומרו בעת מעשה העגל, ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש וכו' ומשה רבנו אז בן אחד ושמונים וסכום חייו מאה ועשרים וחי יהושע

הגם שהי' נראה לפרש, שהביא בעל הגדה הוא לתקן בכל יום ד' עולמות אבי"ע^(ל) בעובדא ומלולא, מה שירדו בלילה, והבן.

← ולי' נראה לפרש^(ל) על פי משנת פ"ד דאבות (מ"ב) בן זומא אומר איזה חכם הלומד מכל האדם, איזה גבור הכובש את יצרו, איזה עשיר השמח בחלקו, איזהו מכובד המכבד את הבריות. וי"ל היכי קאי בן זומא^(ל), דלא נזכר מקודם לזה מן אלו ד' דברים כלל. ועוד למה פרט אלו דווקא. ושאר הספיקות יבוארו מאליהן.

ונראה לי דקאי על ש"ס פרק ד' דנדרים (לז), ← אמר רבי יונתן^(מ) אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר ועניו. והקושיא מפורסמת^(מ), דעשיר נלמד ממשה מפסל לך וגומר (שמות לז, ה), ואם כן קודם לזה האיך השרה שכינתו עליו, קודם שניתן לו הפסולת. והר"א^(נ) (מדיס טז) ביאר זה^(מ), דדווקא בקביעות קאמר^(מ) וכו'.

ולי' נראה דהמשנה^(מ) בא לבאר זה, ויבואר דכתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות יסודי התורה (ה"ב) וז"ל: אין הנבואה חלה אלא על חכם בחכמתו, גבור במדותיו ולא יהא יצרו מתגבר עליו כו'. וכתב בבספ משנה, דגם שמפורש בש"ס אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו וכו'^(מ), מפרש רבינו^(מ) גבור במדותיו, כההיא דתנן (אבות פ"ד מ"א) איזה גבור הכובש את

יצרו, וכן עשיר השמח בחלקו וכו'. ומכל מקום צריך עיון למה לא כתב שיהי' עניו גם כן, כהא דרבי יונתן כו', יעו"ש.

ולי' נראה דלא קשה מידי, דמבואר מאליו ואין צריך לכותבו. והוא, דקשה למה פרט הש"ס אלו מעלות דווקא לנבואה. ומהרש"א בשם רבי אבן תבון, כתב שם מה שכתב^(מ). ונ"ל דכתב החסיד מוהר"י יעב"ץ (כפ"ב) [כפ"ג] דאבות (מ"ב) וז"ל: הגאווה סיבת כל העבירות, וסכות הגאווה ג', תכונת הגוף יופי גבורה, עושר וכו'^(מ). וכל אחד מאלו מביא את בעליו לעבירה גדולה, היופי וגבורה לעון אשת איש, שנאמר (משלי י, כו) ואשת איש נפש יקרה תצוד. העושר להסרת הבטחון, שנאמר (איוב לא, כד) אם שמתי זהב כסלי. החכמה לדבר על ה' תועה, ולהתחכם על הבורא יתברך, יעו"ש.

העולה מזה, כי ג' אלו חכמה וגבורה^(מ) ועושר הם סיבה להתגאות, היפך מדת ענוה, והוא סכות כל העבירות כאמור, להשתמש בהן ליצר הרע. וכשזכה להשתמש באלו הג' לכבודו יתברך ולהתגבר על יצרו, אז הוא מוכן להשראת שכינה. וא"כ החכם שיש עמו ענוה הלומד מכל אדם, היפך הגאווה. והעושר השמח בחלקו, גם שהוא עני. וגבור כיצרו גם שאינו בעל אגרוף בפועל. א"כ אלו נמוכי הרוח יכולין לזכות להשראת שכינה כפשוטו, כמ"ש (ישעיה נ, טו) אשכון את דכא. מה שאין כן

לו. עי' סידור האר"י ז"ל בכוונת הסדר, פ"ח ש' חג המצות פ"ז. לח. המדרש בזכות ד' דברים נגאלו ממצרים כו'. לט. דקאמר איזהו, משמע דאיירי בענין זה מקודם. מ. בש"ס דילן רבי יוחנן, אמנם בכמה ספרים מובאת גירסא זו. מא. מהרש"א ב"ב יב ע"א ד"ה מיום שניטלה, מ. כ"כ שם בב"ב במהרש"א. מג. דבעינן כל הד' דברים, משא"כ עראי יכול להיות גם בלא הד'. מד. דאבות, הנ"ל. מה. דמשמעות הש"ס הפשוטה דאיירי בעשיר וגבור ממש. מו. מסברא דנפשיה. מז. שאלו הג' מעלות הם הגדולות בעיני בני האדם, ולכן אין ראוי לשליח השם שלא יהיו בו, והוסיף לו ענוה שלא יתגאה בהם כו'. מח. כלומר סבה אחת תכונת הגוף יופי וגבורה, עוד סבה עושר, עוד סבה חכמה. ע"ש. מט. אולי צ"ל וגבורה.

החכם בכל מיני חכמה, ועשיר בעושרו ממש, וגבור בגבורה, הם סיבה להתגאות ולהיות עלולין לעבירה, ואפילו הכי מתגברין ביצורם, שיש להם ענוה עם כל מדה מן ג' המדות הנ"ל, אז הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו עליו בקביעות, באופן שאלו ד' שזכר רבי יונתן, הם ג' וענוה עם כל אחד ואחד. כמו שזכרו בש"ס (אבות פ"ד מ"ג) ג' כתרים הן, כתר תורה, כתר כהונה, כתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהם. והקשה הרב האלשיך⁽¹⁾ דליחשוב ד', ומשני דבלא כתר שם טוב לא נחשבו לכתר אלו ג' וכו', יעו"ש, והכא נמי כך.

א"כ מבואר קושיא שעל הרמב"ם דלא חשיב ענוה, כי ענוה שייך לכל אחד מג', ובלא ענוה אין שום מעלה לחכם ועשיר וגבור, ואדרבה וכו' כמ"ש מהר"י יעבץ הנ"ל, וכבר זכר הרמב"ם ולא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם, והיינו כנזכר⁽²⁾.

וזהו כוונת בן זומא באבות, לפרש בש"ס אלו ד' דרכי יונתן חכם גבור עשיר ועניו, שבאמת אלו ד' אינן רק ג' וענוה עם כל אחד, היפך הגאווה. ונודע זה חכם הלומד מכל אדם, ר"ל גם שהוא חכם ממש מכל מקום לומד מכל אדם מצד ענוה שבו, וכמו ששמעתי משה קיבל תורה מסיני (אבות פ"א מ"א), דהל"ל בסיני וכו', יעו"ש⁽³⁾. גבור, גם שהוא גבור ממש מכל

מקום לא יבטח בגבורתו ויתגאה בו, רק יהי ג"כ גבור כובש יצרו, דאם לא כן הוא סיבה לעבירה כנ"ל. ועשיר, גם שהוא עשיר ממש, לא יתגאה בעשרו, ולא ישים זהב כסלו, רק יהי שמח בחלקו, ר"ל שלא יהא עשרו שמור לבעלים אחרים מצד רעתו, כמ"ש בזוהר⁽⁴⁾, רק יהי נשאר לחלקו בזה וכבא, והבן. ואז כשיש בו ענוה עם כל אחד מג' אלו, אז הוא מכובד שמכבד הבריות כולם ואוהבם, כמ"ש (ויקרא יט, יט) ואהבת לרעך⁽⁵⁾, שיהא חשוב בעיניך שהוא כמוך במעשים טובים. ואם תראה בו מעשים רעים, תבין שיש בזה שמץ כך גם כן, כאשר הארכתי בזה⁽⁶⁾, באופן שהוא כמוך. היפך הגאווה, ששונא לכל אדם, ושנאה תעורר מדנים⁽⁷⁾, שחשוד כל אדם בעיניו בכמה חסרונות, וכאשר בתבתי⁽⁸⁾ במשנה (נעים פ"ג מ"ה) כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו, רבי מאיר אומר אף לא נגעי קרובין⁽⁹⁾, וק"ל.

אם כן משנה דאבות מפרש להש"ס דנדרים, ושפיר אמר איזהו⁽¹⁰⁾ חכם וכו', לפרש אלו ד' הם ג' וענוה עם כל אחד, ובלא ענוה לא די שאינו מעלה מעלות חכם גבור ועשיר, כי אדרבה מורידו מטה מטה, שהוא סיבה לכל עבירות. ומבואר קושיית כסף משנה, ושאר ספיקות שכתב כסף משנה שלא זכרתי הנה⁽¹¹⁾ יעו"ש, וק"ל.

נ. שמות כה, י-טו. נא. כלומר הרמב"ם גם לומד בש"ס דחכם עשיר וגבור כפשוטו, אלא שכתב שיהא בחי ענוה עמהם והיא כוונתו במה שכתב שלא יהא יצרו מתגבר עליו, כנלע"ד. נב. עי' לעיל פ' ויקהל עמ' (תפז:), פ' פקודי עמ' (תצה:), והיינו שלמד מסיני בחינת ענוה, וע"ש. נג. עי' ח"ב סה ע"א. נד. אולי צ"ל ואהבת לרעך כמוך. נה. עי' לקמן פ' כי תצא עמ' (א'רפז:), ועי' לעיל פ' פקודי עמ' (תצה:). נו. משלי י, יב. נז. עי' לעיל פ' בא עמ' (שלב:), לקמן פ' חקת עמ' (א'ינו:). נח. ז"ל: מ"מ צ"ע למה לא כתב שיהא גבור בכח ועשיר ועניו וכהא דר' יונתן. וי"ל שהרא"ש פירש אהא דר' יונתן אין הקב"ה משרה שכינתו בקביעות ומשמע מדבריו דשלא בקביעות אפשר שיתנבא אף על פי שלא יהיה בו כל המדות הללו. ורבינו לא נחת הכא לפרש אלא תנאי הנביא להתנבאות ואפילו שלא יהא בקביעות. ולדרכו של רבינו, הרמב"ם קאי על המתנבא בקביעות, ופירש הגמרא דנדרים דהוא רק בהיותו עניו והיינו במ"ש גבור במדותיו שלא יתגבר יצרו עליו בדבר שבעולם. כי גם בן זומא בא לפרש הש"ס דנדרים וכו"ל.

הדרוש החמישי

אמר רבי יונתן: אין הקב"ה משרה שכינתו אלא
על חכם, גבור ועשיר וענו; וכלם ממשח וגו'

[נדרים לח.]

מן-הידוע כי אחר שרצה הש"י לברא את העולם-הזה
לקבודו [ישעיהו מג, ז]; והסבה התכליתית אצלנו
בו: למען יעבדהו המין האנושי — חייב שימשך לאדם מאתו
שפע, הוא למעלה מן השכל, נקרא "שפע נבואי", להשלים
הנפש, למען תאור באור החיים. ולא יספיק לזה שפע שכלי
לבד — שהדבר שישכל עצמו ואמתתו, אי-אפשר שיודעו
הדברים המועילים והמפסידים אליו. על דרך-משל: אם
סכלנו מזג האדם, אי-אפשר שידע הדברים שבהם נמשיכהו
על שויו או נשיכהו אליו אם יצא ממנו. אבל צריך לצירו
תחלה ולהשיג אמתתו כפי כחנו, ואחר גידע הדברים הנאותים
אליו והמנגדים. ומתחייב גם-כן בנפש, שאי-אפשר לנו
מצד-מחקרנו לעמד על אמתתה — ראוי שנהיה סכלים
בדברים המנגדים והנאותים אליה, אם לא יגיע אלינו שפע
אלהי נבואי, אשר הוא למעלה מהשכל, בו יודעו הדברים
הנרצים אצל הש"י והעושים רשם בנפש, והן מצוות התורה
ואזהרותיה.

ואין ספק שלמי שבא זה-השפע, יצטרך שיהיה שלם
במעלות שכליות ובמעלות המדות; שאין ראוי שיחול
רוח הש"י על האיש רע-המדות, כי "תועבת יי נלוז" [משלי
ג, לב]. ולא מזה-הצד לבד, אבל מצד המשך הדברים כפי
טבעיהם. והוא — שידוע כי הדברים כלם יתקרבו לדומיהם
ויתרחקו מהפכים, והוא מצד האהבה בדומה וההתנגדות

בהפך. וידוע כי האדם, כל עוד שימשו במדרגת העיון ובטוב-התכונות, יקרב אל השכלים הנבדלים, וראוי שיתאחדו בו. כי האדם יש לו שתי פניות; לצד מעלה ולצד מטה. וכשיתבונן וישלים עצמו במשפלות ויהיה בעל תכונות טובות, הוא נפרד מהתחתונים ופונה אל צד המעלה; וכשיפסק עיונו מזה ויטה אל הדברים החמריים, הנה הוא פונה אל צד המטה. באשר נרמז במראות יעקב-אבינו ע"ה בסלם: "והנה מלאכי אלהים עלים ויורדים בו" [בראשית כח, יב]. והוא — שנראה אליו שהמקום ההוא מוכן לנבואה, ושממנו יעלו האישים להשלים עצמם. אמנם, הראו לו כי כל עוד בחיים חיתם, אי-אפשר שתהיה העליה רצופה, הולכת על סדר; אבל יהיו עולים כל עוד שיתעסקו בצרכי נפשם, ויורדים כל שיפסקו מזה לעסק בצרכי גופם. והיתה ההערה בזה להרבבות הדברים העוזרים לעליה ולמעט הדברים המחייבים הירידה, כפי האפשר. ואם יהיה זה בדברים החמריים-הכרחיים, שאי-אפשר כשיתעסק בהם שיפנה אל צד המעלה — כל-שכן מי שיהיה נשקע בתכונות הרעות, שהן התאוות המותרות לדברים החמריים, שאי-אפשר התקרבו לשכלים הנבדלים, אבל יתרחק מהם בהכרח. ולזה הוא מאמר רבי יונתן שאין הקב"ה משרה שכנתו אלא על חכם וענו, שהם כוללים המעלות השכליות ומעלות המדות.

אבל במה שהצריך לנביא להיות גבור ועשיר, צריך טעם [ראה הדרוש השלישי, לעיל עמ' נז]. וקצת-המפרשים פירשו שרצה באמרו "גבור" — שמגביר שכלו על תאוותיו; "עשיר" — שיש לו מדת ההסתפקות. השוו עשיר וגבור שאמר רבי יונתן לאותם המזכרים בדברי בן-זומא באבות [רפ"ד]. ואין דבריהם נכונים; שאם-כן, אחר שהזכיר ענו לא היה צריך להזכיר גבור ועשיר, שכבר אמרו רז"ל בפרק קמא

דַּעְבוּדָת־אֱלִילִים [כ:]: עֲנוּה גְדוֹלָה מִכָּלָן — הִנֵּה בָּאָרוּ כִּי מִי שֶׁהִגִּיעַ לְעֲנוּה, אִי־אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִקְדָּמוּ לוֹ טְהָרָה וְקִדְשָׁה וַיֵּרָאֵת הַחֹטָא וַיֵּתֶר הַמַּעֲלֹת הַמְזַכְרוֹת שָׁם. אִם־כֵּן, הוּא מוֹשֵׁל עַל תַּאֲוֹתָיו וַיֵּשׁ לוֹ מִדַּת הַהִסְתַּפְּקוּת; שָׁאֵם יִצְרוּ מוֹשֵׁל עָלָיו וַיִּכָּאֵב תָּמִיד לְמָה שֶׁלֹּא הִשְׁיג, אִי־אֶפְשָׁר לוֹ לְהִשְׁיג אוֹתָן־הַמַּעֲלֹת. וְאֵין סִפֵּק שֶׁמַּעֲלֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִשְׁלִימוּ הַנֶּפֶשׁ וַיִּפְרִידוּהָ מִן הַתַּחֲתוֹנִים, וַיִּהְיֶה דְּבָקוּת בֵּינָהּ וּבֵין הָעֲלִיוֹנִים עַד שֶׁיִּהְיֶה רְאוּי לְנִבּוּאָה. וְאִם יֵשֶׁה מִן הַחֲכָמָה וְהָעֲנוּה, שֶׁהֵן הַמַּעֲלֹת הַשִּׁכְלִיּוֹת וּמַעֲלֹת הַמַּדּוֹת, יִגְבִּיר כַּחוֹת גּוֹפְנִיּוֹת אֲשֶׁר יִמָּצְאוּ בּוֹ מֵאֲשֶׁר חָמַר שָׁלוֹ מִשְׁתַּתֵּף עִם הַבְּהֵמוֹת, וְלֹא מֵאֲשֶׁר הוּא אִישׁ; וְלִכֵּן יִבְדִּילוּהוּ מֵה' הַבְּדֵל עֲצוּם — אָמַר הַנָּבִיא [ישעיהו נט, ב]: "כִּי אִם־עֲוֹנֹתֵיכֶם הֵיוּ מִבְּדָלִים בֵּינְכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם". אִם־כֵּן, צָרִיךְ הַנָּבִיא לְהַסִּיר פְּחִיתִיּוֹת מֵעָלָיו, וְשִׁימָצְאוּ בּוֹ הַשְׁלֵמִיּוֹת הָאֲמִתִּיִּים, שֶׁהֵן הַחֲכָמָה וְהָעֲנוּה.

וְעוֹד, שֶׁהָרִי שָׁם בְּנִדְרִים, בְּפֶרֶק "אֵין־בֵּין־הַמִּדֶּר" [לח], הוֹכִיחוּ "גִּבּוֹר" מִדְּכָתִיב [שמות מ, יט]: "וַיִּפְרֹשׁ אֶת־הָאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן", וְאָמַר רַב: מִשֶּׁה־רַבְּנוּ ע"ה פָּרָשׁוֹ, וְכָתִיב [שם כו, טז]: "עֲשֹׂר אֲמוֹת אָרְךָ הַקֶּרֶשׁ". וְהִקְשׁוּ שָׁם: וְלִימָא דְּאָרִיף וְקִטִּין? אֵלֹא מִן הַדִּין קָרָא, דְּכָתִיב [דברים ט, יז]: "וְאֶת־פֶּשַׁע בְּשָׁגִי הִלַּחַת", וְתִנָּיֵא: הַלּוּחוֹת אֲרָכָן שֶׁשָּׂה וְרַחְבָּן שֶׁשָּׂה וְעָבְיָן שֶׁלִּשָּׂה. "עֲשִׂיר" — מִדְּכָתִיב [שמות לד, א]: "פָּסֶל־לָךְ שְׁנֵי־לוּחוֹת" וּגו', פָּסֶלֶתָן יִהְיֶה שֶׁלָּךְ. וְכֵן הוֹכִיחוּ מִיּוֹנָה [א, ג], דְּכָתִיב: "וַיִּתֵּן שִׁכְרָה" וּגו', וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שִׁכְרָה שֶׁל סְפִינָה כְּלָה; וְאָמַר רַבִּי רׁוּמְנוּס: שִׁכְרָה שֶׁל סְפִינָה הִיא אַרְבַּעַת אֲלָפִים דִּינָרֵי־זָהָב. וְהִנֵּה בָּאָרוּ גִבּוֹר וְעֲשִׂיר כְּפִשׁוּטוֹ.

וְעוֹד יִקְשֶׁה עַל אֱלֹהֵי־הַמִּפְרָשִׁים, מָה שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק "הַמַּצְנִיעַ" [שבת צב, ב]: וְלִגְמַר מִמֶּשֶׁה? דְּלִמָּא מִשֶּׁה שְׁאֵנִי, דְּאָמַר מַר: אֵין הַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה אֵלֹא עַל חֲכָם, גִּבּוֹר וְעֲשִׂיר וּבַעַל־קוֹמָה;

ואין בבעל-קומה מדה טובה ולא מעלה שכלית! אלא הדברים בפשטן.

אבל יצטרף באור: מדיע יצטרף הנביא להיותו עשיר ובעל-קומה? כי בגבור נוכל לפרש שצריך להיות אמיץ לבו בגבורים מי שהוא שלוח להוכיח עם רב, ולא-ישוב מפני-כל, כמו שהזהיר הש"י לירמיה [א, יח]: "ואתה תאזר מתניך וגו' אל-תחת מפניהם" וגו'. אבל בעשיר ובעל-קומה צריך טעם.

והתשובה בזה — שאם יצטרף הנביא הנבואה להשלים לעצמו לבד, לא לזולתו, הנה ראוי שינבא מי שימצאו לו השלמות אשר תשלם הנפש בם, יהיה הגוף שלם או חסר. אבל הנביא שינבא להמון ומודיע מה שיצוה הש"י, יצטרף שיהיה נבחר ונרצה מכל הכחות: מאוהבי החכמה ואוהבי העשר ואוהבי הגבורה, ושישלמו לו מעלות המדות. ולשון "נביא" הוא המשמיע תמיד ומדבר להמון, כאמרו [שמות ז, א]: "ואהרן אחיך יהיה נביאך" — לא רצה שיתדבק השפע באהרן עד שיהיה לו לנביא ידרש מאתו העתידות, אבל רצה בו שישמיע מה שישלים בפיו. ולזה יקרא גם-כן נביא-הבעל "נביא" [ירמיהו ב, ח], כי "נביא" נגזר מלשון "ניב שפתים" [ישעיהו נז, יט]. ולזה צריך הנביא שישלמו לו המעלות השכליות וההמוניות. והוא אמרם ז"ל בפרק "המצניע": בעל-קומה, להיותו יותר נראה אל ההמון בענין ההדור. כמו שאמרו בכורות [מה:]: מנין שהקב"ה משתבח בבעל-קומה. ולזה אין ראוי לדבר ברבים אלא איש שיהיה בעל-קומה, שיהיו דבריו נשמעים יותר — אמרו בתענית [טז:]: תנו רבנן: יש שם זקן, אומר זקן; אין שם זקן, אומר חכם; אין שם לא זקן ולא חכם, אומר אדם של צורה. הוא שירמיה [א, ח] אמר: "לא-ידעתי דבר, כי-נער אנכי" — לא

אמר: איני צדיק או חסיד; אבל אמר פי עם-היותו ראוי לנבואה, שכבר שלמו מעלות נפשו — אחרי שלא ידע דבר, אין ראוי להשתלח במלאכות-ה' ולפרסם את אשר יצונו.

והנה יש כאן שאילה: היות-משה, אדון-הנביאים, ערל-שפתיים, עד שהצרך אהרן להיות מתרגמן! ואין להשיב פי מאשר היה טבעו כן, הניחו על ענינו ולא רצה לשנות טבעו למעט — שהרי כל ענין משה היה למעלה מן הטבע. פי מן-הנמנע הוא שיעלה אדם למדרגה שעלה בה על-דרך המנהג הטבעי, כאמרו [דברים לז, י]: "ולא-קם נביא עוד בישראל כמשה" וכו' — הודיענו כי נבואת משה-רבנו היתה למעלה מן הטבע, ושהשלימו הש"י לענין נסי, איננו אפשרי שישגנו האדם כפי המנהג הטבעי; שאם היה כן, איך אמר: "ולא-קם נביא עוד בישראל כמשה"? והש"י לא ימנע טוב מבעליו לבלתי ישיג האדם המעלה שהיא אפשרית. אבל ענין הפסוק הוא להודיע כי ענין משה ע"ה הוא מכח הנסים והנפלאות, יצא מגדר הענינים הטבעיים; שעם-היות שחול-הנבואה על האדם הוא ענין אפשרי על המנהג הטבעי — אמנם, כאשר תחול בו, ישקעו כחות הגוף עד שיתבטלו פעלותיו. אבל חול-הנבואה עליו והוא ער, עומד על רגליו, שלם בכחותיו, "כאשר ידבר איש אל-רעהו" [שמות לג, יא], הוא נמנע בחק-הטבע; והמשיג זה, כמעט שישג היותו איש ושכל נבדל כאחד. ואחר שנשתנה טבעו על הענין הזה, יותר קל היה לשומו צח-הדבור. ומשה ע"ה נפלא מזה: איך היה שאחר שנבחר לנביא לא הוסר כבוד לשונו? והוא אמרו [שמות ד, י]: "לא איש דברים אנכי וגו' גם מאז דברך אל-עבדך", ואין ספק כי אמרו: "גם מאז דברך אל-עבדך" הוא כמתמיה על-זה [איך הוא שאחרי "דברך אל-עבדך" לא הוסר כבוד פיו?].

ולא השיבו הש"י בזה רק "מי שם פה לאדם", ולפי-הנראה אין התשובה על ענין התמה כלל.

וראינו לרז"ל מרחיקים מאד שיהיה למשה מום גופני — אמרו בפרק "המקנא" [סוטה יב:]: "והנה נער בוכה וכו' מילדי העברים זה"; קרי לה "ילד" וקרי לה "נער"? — הוא ילד וקולו כנער. אמר לה רבי נחמיה: אם-כן, עשיתו למשה בעל-מום! ולמה לא תמהו מן המבאר בפסוק היותו כבד-פה.

והתשובה על-זה — כי מהיות התורה וקבולה הדבר היותר-גדול שאפשר שיהיה במין האנושי, ראוי לעם שיקבלו אותה שינתנו להם הוראות חזקות שהתורה היא אמתית ושיוסר כל ספק מאותן-ההוראות ומהענין שהוא בכללו שאינו בא כי אם בכח אלהי; ועל-זה נמשך [ענין] יציאת מצרים כלו. כי רצה הש"י שיתחדשו האותות בגאולה ההיא, שהיתה, בלי-ספק, התחלת התורה, למען ידעו כל ישראל שהנמנעות בחק-הטבע אינן נמנעות בחק-הש"י; כי זאת הפנה היותר-גדולה בדת, ומי שיכפור בה יכפור הדת בכללו ויבטל גמול וענש לגמרי. ובהיות זה קטב התורה אשר עליו תסב, רצה שיתפרסם זה בארץ מצרים. לפי שהיא ארץ החרטמים והמכשפים, ומה שיבחן שם שהוא דבר נמנע בחק-הטבע וכי לא תספיק בו חכמת הכשוף, אשר היא סעיף מסעיפי החכמה הטבעית — ראוי שנאמין שנעשה בכח אלהי, בלי-ספק, ושהנמנע בחק-הטבע אינו נמנע בחק-הש"י. ואלו נתחדשו אותם-המופתים בארץ נעדרת-החכמה, ישאר ספק בלב האנשים שנעשו בחכמת הכשוף ושהם אפשריים בחק-הטבע. וזה ענין נרמז לרז"ל במסכת מנחות, בפרק "כל-קרבנות-הצבור" [פה]: אמרי לה יוחני וממרא וכו', כאשר כתוב בדרש "החדש הזה" [הדרוש השלישי, לעיל עמ' נח].

אמנם ע"י פלפול התורה משתצרים הקליפות מצלי שנלערך לסבול יסורים כלל, והיינו חליך שנונים עמים תחתך יפלו. חלל היה מדרגה הראשונה.

(ב) אשה פחותה עללית הולכת בעל סומכת על יופי מלבושי הסדורים לה מצית אציה, ולא פחדה ולא יראה לנפשה מצללות שבה צית אציה, וה"ג כשה"ו מחללים מעסוק בפלפול וסומכים עלמם כי תורה מונחת בקרן זוית ועי"ז ח"ו גורמים אציות הארץ. והיינו דלח"ל [לקמן פ"א ע"א] על מה אצדה הארץ על שלא צרכו בתורה תחלה, ר"ל לעסוק בדברי תורה, כי העסק היינו הפלפול, וקרוצ לזה צ"ז [או"ח סי' מ"ז סק"א] ע"ש. ועי"ז כתיב [סוף מלאכי] זכרו תורת משה עבדי אשר נותי אותו בחורצ על כל ישראל חקים ומשפטים, פן אצוא והכתי את הארץ חרס, ר"ל מצלעדי החוקים והמשפטים אשר נותי על כל ישראל בשוק, עוד תשמרו תורתו של משה הוא הפלפול שנתתי לו לבדו ומרוב טובת עין מסרה לכם, שמרוכו כי פן אצוא והכתי הארץ חרס כנ"ל דעי"כ אצדה הארץ.

(ג) אשה גרועה מחלל כי גם מלהלצים עלמה עמנה ידה כללחת ולא לצה צגדי' ביומו חמון ומקום הראוי עד שאכלם עש קלת וסס. כן צעו"ה בעללחים ימוך המקרה [בקבלת י"ח], כי לא שמרנו חקי ה' ותורתיו צומנם ומקומם הראוי, עד שהעידו חז"ל [קידושין ל' ע"א] כי עכשו אין לנו בקיאים בחסירות ויתירות, וס"ת שלנו מלאים וחסרים שלא כדון, ונתקיים בחורחיו הקדושה משח"ל [צ"צ ס' ע"ב] משחרצ צהמ"ק עושה אשה תכשיטין ומשיירות שום תכשיט זכר לחורצן צהמ"ק, כן קיימה בנפשה תורתיו הקדושה מצלי השלים כל תכשיטין כי חסרה או חותירה וכל יתר כנעול דמי.

(ד) אחרי כל זאת צעירות וצחוסר כל כי צילו מלבושי, ע"כ לה לעשות לחוך פיה ולהלצים עלמה צמעטי ידי. - כן אנתנו עתה אחרי אשר נעלמו ממנו רמזי התורה גם כי אין לנו בקיאים בחסירות ויתירות, ע"כ עלינו להמליץ ע"י פלפול התורה כל מלות ה', ועי"ז נולדו המחלוקות, ומי יודע האמת עם מי, הואיל ואין רמזי התורה מעידים על יושרנו ולדקנויט.

אמר ר' יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו וכו' משה. דעיקר הכל צעניות תלוי אלא שאין ניכר צאדם חסר אלא צאדם שלם בצורה חכמה ועושר ואפ"ה הוא ענותן, והיינו דכתיב [ירמי' ע' כ"ב] אל יתהלל חכם בחכמתו גבור בצבורתו עשיר בעשרו, פי' אם יתהלל בשלש אלה הרי אינו עניו ולא יועילו לו מעלות אלו וכנ"ל וק"ל.

ויתן שברה וירד בה ואמר ר"י שנתן שברה של ספינה בוליה וכו'. [עיין דרשות ח"א, כ' א' ד"ה אף].

ודן את אשתו ואת בניו. להמפרשים דצמונות יחרים היינו

לאוקמי מתני' גם כרצון, אצל למאי דקיי"ל כחנן פשוט שזן צמונות ממש, והיינו דפריך לקמן משיא את צחו גדולה מזו אמרו וכו' והיינו משום דהלכה כחנן, ועיין ע"ז סי' רכ"א [סק"ז] צמונות הרא"ש [צפסקו] צשמעתין וק"ל.

דף ל"ט ע"ב: שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם וכו' ותשובה. וכתב

הרמ"ע צמאמר ח"ד [חלק ב' פרק כ"ד] דמר"ה עד שעה שישית לליל הושענך רבה יש תפ"ו שעות ואז גמר המחילה והסימן הללויה צתו"ף ומחול [שלסוף תפ"ו שעות תושלם המחילה] ע"ש. ועל כן תורה מתחיל צצית ומסיים צלמ"ד כי למ"ד צית גימטריא תפ"ו לרמז על התשובה.

דרש רבא ואמרי לה א"ר יצחק מ"ד שמש ירח עמד זבולה וגו' מלמד שצ"ו שמש וירח מרקיע צובול ואמרו צפניו רבש"ע אם אתה עושה דין צבן עמרם אנו מאירים ואם צאו אין אנו מאירים. ידוע דע"ז דדור אנוש היה שהיו אומרים שמכירים הצורה ית"ש אלא היינו צבדו להשתחות למשמיו הגדולים שמש וירח [עי' רמב"ם ריש ה' ענ"ס], וצא מרע"ה ולימד דעת להוריק כל צבדות לו ית"ש אפילו לגדולי משמיו לא יכנע להם אדם ולא יתן להם שום צבד צלתי לה' לבדו. מה לקח קרח מקח רע ואמר למרע"ה אע"ג שפינק כפני חמה [כצ"צ ע"ה סע"א] וקרא עור פניך, מ"מ דיו כחמה, וכל העדכ קדושים וצחוסר ה' ואין צין ה' וצינייהם אמצעי ומדוע תתנשאו, והיות המרד הזה נעשה ע"י השמש והירח ע"כ שמש וירח עמד זבולה.

מלמד שצ"ו שמש וירח מרקיע צובול ואמרו צפניו רבונן של עולם אם אתה עושה דין צבן עמרם אנו מאירים וכו'. וקשה מ"ע קרא ליה צן עמרם ולא משה צמנו הכצד. לח"ל [צ"צ ע"ה ע"א] כשמת מרע"ה אמרו זקנים צבדור פני משה כפני חמה פני יכושע כפני לבנה או לאותה צושה. ויוצן, דהנה ע"ד משל אין נר צלא מנורה המקצל שמן ופחילה, ומ"מ הנה העיקר והמנורה צסים ועפל, וצכיצוי הנה אפילו אתה מדליק נר אחר מ"מ אחר הוא ואותו הנה נר צבר צבה והלך לו, ועד"ז אמרו חז"ל [צ"ר ר"פ חיי שרה] עד שלא שקעה שמשו של זה זרחה שמשו של זה, מ"מ אינו אותו שמש עצמו, כי זו השמש שקעה צבר ואינה חחרת אלא שמש אחר צמקומה. ונהה ישראל וגדוליהם הם כמנורה ועליהם נר מאיר, והאמת שישראל הם רק כמנורה שעלי שמן זית זך המאיר לעולם כולו הם גדולי ישראל שהם הנה צעלם, אצל ההדיוועים לא כך יחשבו, [ודעתם] כי הם הנה והגדולים רק כמנורה, ואם יסתלק זה יוקח מנורה אחרת כמשמש לנר. חו' ה' עענת קרח, כי כל העדכ כלם קדושים וצחוסר ה' ומדוע תתנשאו על קהל

גזרו בה רבנן סומאמר ר' שמעון בן לקיש הואיל ותחילתו מן החול שוינה רבנן ככלי חרס אלא מעתה לא תהא להן טהרה במקוה אלמה תנן אלו חוצצין בכלים הזפת יהמיר בכלי זכוכית ואוקימנא משום דכיון דכי נשברו יש להן תקנה שוינה רבנן ככלי מתכות אלמא אי לאו מהאי טעמא לא היה להן טהרה במקוה יכדאמר רב אשי נמי בשילהי עבודה זרה (דף ע"ה ב') בכלי זכוכית הלקוחין מגוי דצריכין טבילה ככלי מתכות ומינה דכל כ"ח דשוע אם יש לי טהרה במקוה שויה ככלי מתכות וכבר אסיקנא בשילהי פרק השוכר שבעבודה זרה (שם) בקוניה כמאן דאמר כסופי ובעו טבילה.

תקמח) ז"ל אשר כתבתי לקהלות אשר שאליני על דברת נביא אילא. שמועות יבהלינו ומגידים בעלטה דברים מכיסים מן הלב ומן השכל בתמהין לבב יעמידנו הנה עמדתי על כתבכם הנכבד גם קודם בא ספרכם הגיע איש נושא אלי כתב מאת רבי אברהם הסופר אבי האיש ההוא רבי ניסים מספר מקרהו ואמר כי זה ד' שנים החל רוח ה' לפעמי פעם בהקיץ פעם בחלומי ומלאך דובר בו יאת שמו הגיד לו יכי כתב לו ספר כ"ג ידות של נייר וקרא אותו פלאות החכמה. ועוד התחיל לכתוב לו פירוש ארוך על כל תיבה ותיבה ועל עלה אחד של נייר מן הספר ההוא פירוש שתי ידות של נייר גם שלח לי זכרון חמשים פרקים. ודברים אלו נסתפקו בעיני ובלבי הרבה מאד ואמנם טרם אגיד לכם ספקתי בזה אשיב אתכם דבר על אשר ראיתי בכתבכם כי עמד לפניכם איש אחד ואמר שהיה שלוחי שלחתי ולא צויתיו ולא עלתה על לבי יאיני יודע מי הוא וכבר למדו הרמאין אימנות מכוערת זו למצוא חן א' לרמאי על פתותי לחם ואתם אל תאמינו בכל היוצא בזה עלי עד שיראו חתימתי המכירים אותה ועתה אגיד לכם כי זה כששה חדשים עבר בכאן נער חסד לב יבידי אגרת חתומה מיד הרב רבי דן וכראותיה היה הדבר בעיני קשה יען חשבו רבים את זה לקלות הדעת כי מה שצריך חקירת רבה וכמעט לא יספיקי בי כל החקירות יכתוב איש שיקדם חכם כמעיד זאת אמר ואין אלו דברי חכם ולא יאות כזה לנקי הדעת רק לנמהרי הלב ולאשר לא תעשינה ידיהם תושיה. ואחר כך הגיעו אלי אותן כתבים אשר שלח אלי אבי הנכבד ההוא ילולי שראיתי בכתבכם וכן אמרו לי אחרים שהם היו מכיריו לפנים ישלא היה יודע שום ספר וסיפור הייתי גוזר כי זו מלאכה ממלאכות הזיוף מזויפים יאומר דברים מתמיהין שלא נשמעו מעולם ובלשון אחרת יכל שהן יכולין להעמיק לדבר בענינים זרים אשר לא נבראו ולא היו ולא משל היו מעמיקים בלשון לדעתם כי בזה יפתו בני אדם ומאלה ראיתי ושמעתי יאחד מהם היה אותו הנבל שם רשעים ירקב אותו אברהם ששם שמו נביא ומשיח בשסילאה ופתה בכזביו כמה מבני ישראל ולולי שסגרתי הפתח בפניו בחמלת השם עם רב כתבי יכתבי קהלות הקדש כמעט שהתחיל והיה מכלה ברוב דבריו הדמיונים

והכוזבים שהיו כחכמות רמות לאויל ושנתן דעתו עלי כמה ימים יבהתמדת מה שהיה מרגיל עצמי ב' ולוקח הכתיבים ודברי החכמים בגימטריאות ומערב בהם מעט דברים אמתיים לקוחים מספרי החכמה אבל זה שאמרתם שהיה עם הארץ ידוע ושלא הורגל עם שום אדם ולא עמד על שום אדם ולא עמד על שום אדם מדברי החכמה כמו שאמרו קצת מבני אדם מאותו שאמרין שהיו יודעין לפני' אם הדבר כן נמלט מידנו ממחשבתנו זאה ואמנם שאמין שיהא נביא או שידבר עמו מלאך השם יתברך ולמדו וכתב לו ספר זה מן הנמנע בעיני וזה מכמה צדדין לא אאמינהו ולא נצטייר בלבי האחד מפני שכבר מסרו לנו רבותינו ז"ל חכמי האמת שאין הנבואה שירה אלא על חכם עשיר וגבור וזה שילין בלא שום חכמה וכאור בקר יקום בקרבנו נביא זה רחוק וכבר הורינו ז"ל הוראה גמירה שאינו כך ואמנם איני גוזר שלא הגיע שום דיבור או שום צווי לשום אדם אם הוא בעל אותן שלשה תנאין שכבר מצינו לבן ואבימלך וגדעון ימנוה ואשתו ושאמרו עליו ע"ה מנוח עם הארץ היה כי זה כלול אינו אלא לשעה לצורך אי לשלא שאפיקו אתון בלעם ראתה המלאך כאשר יעיד על זה הכתוב וגם דברה לשעה אבל שיתמיד אליו הדבור יאפילו ברוח הקדש כדניאל שלא היה נביא כמי שאמרו (מגילה פ"ק דף ג') דאינהו נביאי ואיהו לא נביא דניאל חכם מופלא וקדוש מאד ואיש חמודות היה אבל אחרים כיוצא בזה לא נודע ולא נתודע. יעיד שאין הדור ראוי לכך ואף בתלמידי הלל הזקן שהיו קדושי עליון גדולים בחכמה ובחסידות אמרו ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה אלא שאין הדור ראוי לכך ואפשר דירו של הלל ותלמידיו החסידים לא היה ראוי ודורנו זה ראוי. ועוד כי אפילו בזמן הנביאים יבארץ הקדושה ארצנו שהיתה ארץ הנבואה לא נשמע ולא נהיה כזה שיכתוב מלאך ספר גדול ממולא כל חכמה כזה לשום אדם מימות אדם הראשון ועד עתה וכל מי שיקרא חכם או נבון צריך לקחת ראיה ממה שהיה למה שהוא שאין כל חדש תחת השמש ואם גלו למשה רבינו דרכי ה' ספר המרכבה לא כתבי להם ספרים גדולים ופירושים ארוכים וזה בעיני מכח הנמנע. ואם גלו לדניאל העתידות במשלים נעלמים ואחר פירשו לו הרמיו בהם כל זה מכת מה שנהגו עם הנביאים לגלות להם העתיד אבל ספרי החכמה זה לא נשמע מעולם. ועוד שכל זה הפך מן הקבלה שקבלנו מפי חכמי האמת שאין הנבואה שורה בחוצה לארץ ואין נאמין במה שסותר מה שנודע לחכמי ישראל מפי הנביאים עד שהוצרכו לומר בנבואת משה שזה היה קודם שנתקדשה הארץ ונבואת יחזקאל שהתחילה בארץ. אבל ענין זה יבהלוגי שיהא איש לא חכם ולא יודע ספר ולא שמש חכמים אם הדבר כמו שאמרו עליו ושיכתוב ויסדר סדורי דברים גדולים כאלו זה תמה בעיני ולבבי שוכב בין שתי תמהות אלו ואני מחזר למצוא שום עלה לעליל זה ואימר כי חלוקי טבעי בני האדם והכנות המוטבעות בכח

חכם עדיף מנביא.
מהר"ל באר הגולה עמ'
סה, גבורות השם עמ'
ב, דרך החיים עמ' ב,

ליקוטים

בכלל גמ"ח דתני התם.
ואין זה מחזור דהא תניא
בספ"ד דסוכה (דף מט)
בשלשה דברים גדולה
גמ"ח יותר מן הצדקה
פ"י במעשה הצדקה אינה
אלא לעניים וגמ"ח בין
לעניים בין לעשירים וכו'
ולפ"ז אין ללמוד שכל
הפירות בעוה"ז לצדקה
מגמ"ח וא"כ ה"ל למיתני
לצדקה בהדיא ולא
לסמוך אג"ח דתני. ועוד
ד"ר יוחנן בריש פ' מפנין
(שבת קנז). דקחשיב ששה
דברים שהן בכלל הני
דמיתנין ה"ל למחשב
נמי צדקה אלא ש"מ
דקושטא דאינה בכלל
כמ"ש. גם דברי מהרש"א
שכתב שם בסוכה הן
תמוהים עיי"ש דנראה
מדבריו שאין בצדקה
פירות בעולם הזה וזהו
נגד סוגיא דגמ' ופרש"י
כאן והא דלא חשיב לה
במיתנין דאלו דברים
י"ל דה"ט משום דאיתא
שם בסוכה (מט): אמר
ר"א מאי דכתיב (הושע י)
זרעו לכם לצדקה וקצרו
לפי חסד אין צדקה
משתלמת אלא לפי חסד
שבה וא"כ הרי קתני ג"ח
במיתני' והוי חסד צדקה
בכלל ג"ח והיא היא דכל
חסד במשמע. ומיהו
מדברי התוס' לעיל (דף י)
ד"ה (ואיזו) משמע דלא
בכל צדקה איכא פירות
אלא כשאנו יודע למי
נותנה כו'. אך קשה
משלהי שבת (דף קנז)
בעובדא דברתיה דר"ע.
ועוד י"ל דלא קחשיב
אלא דברים שאדם עושה
אותן אוכל פירותיהן כו'
ומש"ה לא חשיב צדקה
דאף דמי שאינו עושה
אותה הוא גדול מעושה.
ועוד י"ל דשייר צדקה
דה"נ משייר שבת דאיתא
במדרש רבה פ' בשלח
דאדם אוכל פירות מצות
שמירת שבת בעוה"ז. אך

ב אע"פ שניטלה מן הנביאים כו'. כפרש"י אע"פ
שניטלה כו'. יש מקשים היאך היתה הנזוהה קודם שחזר
ציהמ"ק צאינס חכמים הא אמרינן פרק המלניע (שנה צג).
ופ"ד דנדרים (לח). אין הקצ"ה משרה שכינתו אלא על
עשיר גבור וחכם כו' וכולהו
ליף להו ממשה ולפי מה
שפירש הרא"ש שם פ"ד
נדרים אין הקצ"ה משרה
שכינתו היינו בקציעות ניחא
וצהכי ניחא נמי מה
שמקשים דליף שם עשיר
ממשה שנאמר (שמות לד)
פסל לך והלא דברה עמו
שכינה כמה זמנין קודם לכן
אלא שלא היה בקציעות
ועיין בחידושי הרמב"ן ועי'
גם בחידושינו שם: תדע
דאמר גברא רבה כו'.
לכאורה קשה אס חכם

ראו ליהויה נביא (דקאמרת) [דקאמר מר] ניטלה נזוהה
מן הנביאים וניתנה לחכמים מכלל דמעיקרא לא היתה
נזוהה לחכמים: הכי קאמר אף על פי שניטלה מן
הנביאים. שאינם חכמים. מן החכמים לא נטלה: ונביא.
יש לו לצד חכמה: תדע.
שלא ניטלה מן החכמים:
משמיה דרבי עקיבא
בוותיה. וליכא למימר צני
חד מזל ניהו שהרי רבי
עקיבא חכם ממנו הרבה:
הוא? הכי קאמר: אף על פי שניטלה
מן הנביאים, מן החכמים לא נטלה.
אמר אמימר: וחקם עדיף מנביא, שנאמר
(תהלים צ) "ונביא לבב חכמה", מי נתלה
במי? הרי אומר: קטן נתלה בגדול. אמר אפי' תדע, דהא אמר גברא
רבה מילתא, ומתאמר משימיה דגברא רבא אחרינא פותיה. אמר
רבא: מאי קושיא? דלמא תרוייהו בני חד מזל ניהו? אלא אמר
רבא: תדע, דאמר גברא רבה מילתא, ומתאמר * משימיה דרבי
עקיבא (בן) [בר] יוסף פותיה. אמר רב אשי: מאי קושיא? דלמא
להא מילתא - פר מזליה (דרבי עקיבא) הוא? אלא אמר רב אשי:

הראשון אמרו בסדרת הלז צלל נזוהה למה לא נאמר כן גם על חכם הצ' ואפילו לא צר מזליה הוא ונראה לפרש
דה"ק דאמר גברא רבה מלתא ששמענו אותו מפיו ומתאמרה משמיה דגברא רבה אחרינא שקדם לו ולא שמענו אותו

הכותב

ב אף על פי שניטלה מן הנביאים כו'. עיין פירוש רש"י.
והרמב"ן ז"ל הקשה על פרש"י ז"ל ויש להשיב בה
דהא אמרינן במסכת נדרים (לח). אין הקדוש ברוך הוא
משרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר. ויש שהשיבו
שאין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו בלא הפסק אלא על
חכם אבל נביא של שליחות כגון נבואת יונה בן אמיתי
בשליחות ניוה שהוא לפי שעה משרה הוא שכינתו אף על
החסידים שאינן חכמים, דאמרינן התם מנא לן ממושה ואילו
מושה לא פסק ממנו נבואתו וזהו לשון משרה, ואף על גב
דמיתני נמי עשיר מיונה נביא בלא הפסק היה ולא נשתלח

אלא לנינוה ואין דעתי נוחה אלא ה"ק אף על פי שניטלה
נבואה מן הנביאים שהוא המראה והחזון, נבואת החכמים
שהוא בדרך החכמה לא ניטלה אלא יודעין האמת ברוח
הקדוש שבקרבם. וגם הרמב"א ז"ל כתב בפירוש מאמר זה
ז"ל וניתנה לחכמים פירושו שישגו בשכלם דברים הרבה
שאין כח בשכל המבעי להשיגם. וחכם עדיף מנביא פ'
מאותו נביא שיש לו כח לראות עתידות ואין לו דרכי
הנבואה שהם מצד החכמה שרוח שכינה עליו וכמו שביאר
הרמב"ם ז"ל בספרו הידוע כי הנבואה היא אינה שורה
אלא על חכם ע"כ:

חרי"ף

שאינם נביאים ומשחרב בהמ"ק ניטלה מן הנביאים
שאינם חכמים וניתנה לכל החכמים שכולם הם נביאים
אחר החורבן וי"ל דאין לפרש כן דא"כ איך הוא אומר
תדע דהא אמר גברא רבה וכו' והרי אין משם הכרח לכל
החכמים שיהיו נביאים דילמא אותו חכם היה נביא
ואחריני לא ולזה פרש"י תדע שלא ניטלה מהחכמים:

עין יוסף

שאדם מחדש ואומר ע"י חכמתו לא ניטלה (תורת חיים):
אמר אמימר וחכם עדיף מנביא. אמימר אתי לשנויי
דלא תיקשי וכי מה ענין דברי חכמים לדברי נבואה
ממש וכי דברי חכמים. נבואה ניהו שמדמה אותן
להדדי. לכך קאמר דאדרבה דברי חכמים יש בהן
נבואה יותר ממה שיש בנבואת הנביא שהרי נביא ממש
תלוי בנבואת חכמים (תורת חיים) שנאמר ונביא יש לו
לבב חכמה:

עיון יעקב

אמר אמימר חכם עדיף מנביא. וכה"ג איתא בירושלמי
פ"א דברכות ר' חנינא אומר חביבין דברי זקנים מדברי
נביאים כנביא כתיב (דברים יג) ונתן אליך אות או מופת
ובזקן כתיב (שם יז) על פי התורה אשר יורוך:

ב ה"ק אע"פ שניטלה מן הנביאים כו'. הכוונה משום
שיש תרתי גווני נבואה. נבואה ממש כמשה
ושאר נביאים ששמעו התורה והמצוה מפי הגבורה.
ואיכא נבואה אחרית שאין המתנבא שמע דבר מפי
הגבורה. אלא שמרוב חכמתו מחדש ואומר דינים
והלכות ומכוין אל האמת כאילו נמסר מסיני. כמו
חכמי המשנה והתלמוד. והיינו דמשני אע"פ שניטלה
מן הנביאים מן החכמים לא ניטלה אותה הנבואה

מסוגיא דקידושין (דף מ) משמע דלא שייר מיד. ועוד אפשר דמשו"ה לא תני צדקה משום דאין שכרה ודאי אלא ספק כדאיתא בספ"ד דסוכה (אהבת איתן): **מיום שחרב בית**
המקדש ניטלה נבואה מהנביאים וניתנה לחכמים. נראה דהא דקאמר לקמן בסמוך דניתנה לשוטים ולתינוקות לא פליגי ומר אמר חדא. והוא ע"פ מ"ש בזהר
שמות (דף ו ע"ב) דאם העם זכאין הראשים יודעים נבואה כדי שישוכו ותחבטל הגזירה אבל כשאין זכאין הנבואה בשוטים ותינוקות (אהבת איתן): **מן החכמים לא ניטלה.**

פרשת בלק

א

בין נביאי ישראל לנביאי או"ה

← "ויקר אלקים אל בלעם וגו'" (במדבר כ"ג, ד')

וברש"י: "ויקר" - לשון ארעי, לשון גנאי, לשון טומאת קרי וכו'".

והנה אחז"ל (ספרי וזאת הברכה) עה"פ (דברים ל"ד, י'): "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו'" - "בישראל לא קם - אבל באומות העולם קם, ואיזה? זה בלעם בן בעור. אלא שהפרש יש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם בן בעור: משה לא היה יודע מי מדבר עמו - ובלעם היה יודע מי מדבר עמו, שנאמר (כ"ד, ד'): 'נאם שומע אמרי א-ל', משה לא היה יודע מתי נדבר עמו עד שנדבר עמו - ובלעם היה יודע אימתי מדבר עמו, שנאמר (שם): 'וידוע דעת עליון', משה לא היה מדבר עמו אלא כשהוא עומד - שנאמר (דברים ה', כ"ח): 'ואתה פה עמוד עמדי', ובלעם היה מדבר עמו כשהוא נופל - שנאמר (כאן בסוף הפסוק): 'אשר מחזה שדי יחזה נופל וגלוי עינים'. משל למה הדבר דומה? לטבחיו של מלך ויודע כמה הוצאות יוצאות למלך על שולחנו", ע"כ.

ועיין ברמב"ן עה"פ (כ"ד, א'): "ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים" - ביאור דברי הספרי באריכות, ולקמן בס"ד נביא קצת דבריו לענינינו. עכ"פ, הרי לפנינו שבלעם היה אדם גדול מאד, עד כדי כך שאומרים עליו שבאו"ה הוא קם נביא כמשה - אע"פ שבישראל לא קם נביא כמותו בשום פנים. ויש לתמוה, שאדם גדול זה, כשם שרבו מעלותיו - כך גדלו חסרונותיו ומדותיו הרעות, כמו ששנינו במשנה (אבות ה', י"ט): "עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה - מתלמידיו של בלעם הרשע!", וזה כנגד ג' דברים: "הקנאה והתאוה והכבוד - שמוציאין את האדם מן העולם" (אבות ד', כ"א), ומה לנו לחטט בו ובמדותיו עוד!

והנה, הרמב"ם בפ"ז מהל' יסודי התורה ה"א, כתב: "מיסודי הדת לידע שהא-ל מנבא את בני האדם, ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה, גבור במדותיו, ולא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם, אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד, והוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאד וכו'". ולכשנעיין בפרשיות של בלעם הרשע - נמצא בו ממש ההיפך מכל מה שמנה הרמב"ם הנ"ל... והדרא קושיא לדוכתא: האיק חלה רוח נבואה על רשע זה?

← אבל הענין הוא, שיש ב' ענינים בנבואה, והבדל רב וריחוק גדול ביניהם - כמקצה השמים עד לארץ, והרבה יותר. יש נבואה העיקרית, שמקבל אותה הנביא אחרי שעבד ויגע על עצמו, והשקיע כחות רבים ועצומים עד שהצליח להתגבר על יצרו תמיד, ולהפוך מדותיו וכחות נפשו לטובה ולברכה, ומגיע לדרגת נבואה כמ"ש הרמב"ם, ואז הוא מקבל הנבואה מאת הקב"ה, וכן היו באמת כל נביאי ישראל לדורותם.

אבל יש נבואה שאדם זוכה לזה מאיזו סיבה לקבל בתורת מתנה, לשעה או לזמן מסויים, נבואה כזו אינה צריכה שום הכשר והכנה בכחות נפשו של האדם עצמו - אלא רק בשעה שבאה עליו הנבואה נטהרת נפשו וזוכה לראות מראה נבואי הבאה אליו מן השמים, וכלעומת שבאה אליו - כן היא הולכת והוא נשאר באותו מצב שהיה קודם שנתנבא, איש אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו - כי אם בד' אמותיו ותו לא מיד.

תדע, שהרי אחז"ל (מכילתא בשלח ב'; ורש"י שם): "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי הכהן", האם תאמר שהשפחות נתעלו על הים ונהיו לנביאות גדולות מיחזקאל הנביא? ודאי לא מיניה ולא מקצתיה! אלא שהיה על הים כל כך התגלות אלקית באותות ובמופתים נפלאים, כי בקעו רקיעים ויאירו את כולם במראה נבואה אשר מחזה ש-ד-י יחזו - יותר משראה יחזקאל בן בוזי הכהן! אבל אותם שפחות היו מקודם שפחות - ונשארו אח"כ שפחות בחסל סדר קריעת ים סוף, וזה פשוט וברור.

וכן היה נבואת בלעם הרשע, כי לא היה לו נפש מטוהרת כלל להיות ראוי לנבואה כנביאי ישראל, חס ושלום! לא תהא כזאת בישראל! אלא אדרבה, טמא ומטומא היה רשע זה, וכידוע משאחז"ל (סנהדרין ק"ה ע"ב) עה"פ (כ"ב, ל'): "הלא אנכי אתנך וגו' - שעשה עמה מעשה אישות", והאיק שרתה עליו רוח נבואה?